

MENTESÍTHET-E A HÉT SZÚK ESZTENDŐ A TELJESÍTÉS ALÓL? AVAGY A NEMZETKÖZI ADÁSVÉTELI SZERZŐDÉSEK EGYES FE- LELŐSSÉGI KÉRDÉSEI

1. PROBLÉMAFELVETÉS

Dolgozatomban a Bécsi Vételi Egyezmény 79. cikkének (1) bekezdését helyezem vizsgálódásom középpontjába. E cikk, elsődlegesen a szerződészegés alóli mentesülési okokat határozza meg az Egyezmény szabályrendszerén belül. Bevezetés-ként azonban szükségesnek tartom a Bécsi Vételi Egyezmény elhelyezését a magyar, illetve a nemzetközi jogrendben. 1980. április hó 11. napján került pont a hosszú ideje húzódó jogalkotási folyamat végére, melynek eredményeként létrejött az a dokumentum, amelyet a világ nemzetközi kereskedelme és jogirodalma úgy ismer, mint az Egyesült Nemzeteknek az Áruk Nemzetközi Adásvételi Szerződéseiről szóló Egyezménye, általánosan használt nevén: a Bécsi Vételi Egyezmény (*United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*¹ – a továbbiakban röviden: CISG). Magyarország a megalkotásában vállalt jelentős szerep² következményeként a megállapodás hatályba lépése óta, 1988. január 1-je óta részes államként szerepel tekintettel arra, hogy az 1987. évi 20. törvényerejű rendelet hirdette ki annak kötelező hatályát. Ez a szabályrendszer a mai napig aktívan, és egyre nagyobb jelentőséggel van jelen a külföldi, határokon átnyúló kereskedelmi ügyletekben, illetve az azokkal kapcsolatban felmerült jogviták során. Ennek ellenére a tudományos irodalomban sokszor méltánytalanul elhanyagolt a Konvenció, pedig gyakorlatilag ez a történelem során a legjelentősebb és legsikeresebb kereskedelmi (anyagi) jogi szerződés, hiszen 2017. január elsejétől kezdődően már 85 szerződő állammal rendelkezik³, illetve vélelmezhetően a nemzetközi árukereskedelem szignifikáns hányadának irányadó joga is egyben.⁴ Hangsúlyozni kell azonban, hogy a Bécsi Vételi Egyezménynek korlátozott az alkalmazhatósága:

¹ Eredeti szövege elérhető itt: <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/sales/cisg/V1056997-CISG-e-book.pdf>

² EÖRSI GYULA volt az Egyezményt megalkotó bécsi diplomáciai konferencia elnöke.

³ <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/countries/cntries.html> (2016. 10. 29.)

⁴ FLECHTNER, HARRY M.: Uniformity and Politics: Interpreting and Filling Gaps in the CISG, in *Legal Studies Research Paper Series*, Working Paper No. 2014-16, April 2014. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2426565 (2016. 10. 29.)

egyfelől csak a nemzetközi adásvételi szerződésekkel kapcsolatban merülhet fel releváns jogként, másfelől pedig a felek egyikének szerződő államban kell telephellyel rendelkeznie.⁵

Mivel vizsgálatom tárgya a Bécsi Vételi Egyezményben megjelenő felelősségi alakzatokban rejlő problémák, ellentmondások bemutatása, illetve a 79. cikk (1) bekezdéséhez kapcsolódó bírói gyakorlat elemzése, az Egyezmény megalkotásának és természetének vizsgálatára nem kerül sor, ehelyett rátérnék a címben is jelölt problémára.

Csakúgy, mint a magyar magánjogban, bármennyire is kívánatos lenne, elkerülhetetlen a szerződéses viszonyokban a felek és érdekeik kollíziója, amennyiben valamilyen külső, a feleknek nem feltétlenül felróható körülmény miatt hiúsul meg a szerződés teljesítése. Problémát jelent az akadály jellegének vizsgálata, hiszen az előreláthatósági tényező nem csak a magánjogban, hanem a büntetőjogban is lényeges, akár büntethetőséget is befolyásoló körülményként jelenik meg. Fontos elem lehet az is, ha a szerződéses viszonyba kívülről csatlakozó, harmadik személynek (pl. teljesítési segéd, alvállalkozó, bank) felróhatóan következik be a szerződésszegés.

Az Egyezmény témám szempontjából releváns 79. cikke a következőket rögzíti:

„(1) *Nem tehető felelőssé a fél valamely kötelezettségének elmulasztásáért, ha bizonyítja, hogy azt olyan akadály okozta, amely ellenőrzési körén kívül esik, s ésszerűen az sem volt elvárható tőle, hogy a szerződéskötés idején ezzel az akadállyal számoljon, azt vagy annak következményeit elkerülje vagy leküzdje.*

(2) *Ha a fél mulasztása a szerződés egészének vagy egy részének teljesítésére általa igénybe vett harmadik személy mulasztására vezethető vissza, a fél csak akkor mentesül a felelősség alól, ha*

(a) *az előző bekezdés alapján mentesül, és*

(b) *az általa igénybe vett személy maga is mentesülne, ha az előző bekezdés rendelkezéseit alkalmaznák rá.*

(3) *Az e Cikkben alapuló mentesülés az akadály fennállásának időtartama alatt hatályos.”*⁶

A fenti rendelkezés szövegével kapcsolatban azonban meg kell jegyezni, hogy ez nem a jogszabályi⁷ megfogalmazás, hanem egy úgynevezett „javított fordítás”, melynek fő erénye, hogy jóval leíróbban és érthetőbben ülteti át magyar nyelvre a Konvenció eredeti szövegét.

⁵ HONNOLD, JOHN O.: *Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention*, 2009, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn, 29. o.

⁶ BÁNRÉVY GÁBOR, JANCSÓ RÉKA, SÁNDOR TAMÁS: A Bécsi Konvenció javított magyar fordítása, in *Jogi Tájékoztató Füzetek*, MKIK Jogi Szekció 2007/185. füzet, 109-141. o.

⁷ 1987. évi 20. tvr.

A kutatási kérdések tehát: *milyen esetekben értékeli, illetve értékelheti az eljáró bíróság a szerződés teljesítése során felmerült, ténylegesen vagy csak lát-szólag ellenőrzési körön kívüli, elháríthatatlan akadályokat mentesítő körülmény-ként?* Vajon felállíthatók-e olyan kategóriák, esetkörök, amelyekről általánosság-ban kijelenthető, hogy egyértelműen igen, vagy épp ellenkezőleg, szinte biztosan nem minősül mentesülési körnek?

E kérdések megválaszolása érdekében a nemzetközi bírói esetjogot, és az ahhoz kapcsolódó – elsősorban nemzetközi vonatkozású – szakirodalmat hívom segítségül.

2. A VIS MAIOR

2.1. Fogalmi kérdések

Ahhoz, hogy könnyen megérthessük a probléma mibenlétét, elengedhetetlen a vis maior fogalmának tisztázása, melynek során a 79. cikk (1) bekezdésében leírt körülményről kell beszélnünk, azaz az előre nem látható, elháríthatatlan akadályról. Ez a szakirodalomban és a jogtudományon belül egyaránt használatos, de hétköz-napjainkba is egyre jobban beszivárgó elnevezéssel *vis maiornak*, vagy a nemzet-közileg legelterjedtebb, legáltalánosabb elnevezéssel *force majeure*-nek hívott kör-ülmény. Am, ahogy azt a szakirodalom is mutatja, nagyon sok más formában is találkozhatunk vele, vagy hozzá igen közel álló intézményekkel idegen nyelvek-ben⁸, legyen szó akár az angol *Act of God*, az *impossibility*, vagy éppen a *frustra-tion*, a német *Wegfall der Geschäftsgrundlage*, illetve a francia *imprevision* for-mákról.⁹ Az elmúlt évtizedek során a magyar jogrendbe is fokozatosan beépült, és – mára már kodifikált módon – helyet kapott ez a jogintézmény, és a modern jog-tudomány sok más eredményéhez hasonlóan¹⁰, erőhatalom, illetve a sokkal leíróbb elháríthatatlan külső ok képében magyarosított elnevezéssel is ellátták.

Legjobban a következőképpen lehet megadni a vis maior tartalmát: „vis maior az olyan, igazoltan bekövetkezett rendkívüli körülmény, cselekmény vagy esemény, amely előre nem látható, és amelynek következményeit az adott helyzet-ben általában elvárható gondosság tanúsítása esetén sem, vagy csak aránytalan

⁸ E kérdésben nagyon átfogó képet ad RIVKIN: *Lex Mercatoria and Force Majeure c.* tanulmánya (RIVKIN, DAVID R.: *Lex Mercatoria and Force majeure*, in *Gaillard (ed.), Transnational Rules in International Commercial Arbitration* (ICC Publ Nr. 480,4), 1993, Párizs, 161. o.

⁹ MAZZACANO, PETER J.: *Force Majeure, Impossibility, Frustration & the Like: Excuses for Non-Performance; the Historical Origins and Development of an Autonomous Commercial Norm in the CISG*, in *Nordic Journal of Commercial Law*, 2011/2. 1-54. o. Elérhető: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1982895 (2016. 10. 05.)

¹⁰ Pl. know how = védett ismeret; franchise szerződés = jogbérleti szerződés stb.

mértékű beavatkozással lehetett volna elhárítani.”¹¹ Az indoka annak, hogy FM rendeletet használtam fel az, hogy ez a meghatározás átfogó módon írja le a jogintézmény lényegét, és minden kiemelkedő aspektusa kellően hangsúlyos ebben a megfogalmazásban. Habár alapvetően a mezőgazdasági keretek között merül fel leggyakrabban vis maiorral kapcsolatos kérdés, az szinte kizárólag természeti erőkre visszavezethető minőségében jelenik meg.

Az új Ptk. megalkotásának folyamata során szinte végig jelen volt az intézmény eddigiekhez képest önálló jogrendbe illesztésének szükségességét képviselő nézet, így az új Ptk. Bizottsági Javaslat a következőképpen irányozta elő a szerződésszegésre vonatkozó rendelkezéseket: „Aki a szerződés megszegésével a másik félnek kárt okoz, köteles azt megtéríteni. Mentesül a felelősség alól, ha bizonyítja, hogy a szerződésszegést ellenőrzési körén kívül eső, a szerződéskötés időpontjában előre nem látható körülmény okozta, és nem volt elvárható, hogy a körülményt elkerülje vagy a kárt elhárítsa.”¹² Az új Ptk. 6:142. §-a változtatás nélkül vette át ezt a megszővegezést. A Kodifikációs Bizottság ekképpen támasztotta alá tervezetét: „A javaslat felfogása szerint a szerződéses, azaz önkéntes kötelezettségvállalás nem szerződésszerű teljesítésének szankcionálása nem lehet a szerződésszegő fél igyekezetének függvénye. A másik fél a kárának megtérítésére tarthat igényt akkor is, ha szerződésszegő történetesen úgy járt el, ahogy az adott helyzetben általában elvárható. A szerződéses vállalás megszegése miatt ennél szigorúbb kimentési mércét kell alkalmazni, mert a másik fél jogos ügyleti várakozásai a szerződésszegés folytán meghiúsultak.”¹³ Azonban azt is számításba kell venni a jogalkotási folyamat vizsgálatakor – lévén, Magyarország a Bécsi Vételi Egyezmény szerződő állama –, hogy elengedhetetlen volt az Egyezményben leírt meghatározások átvétele. Összességében azonban az állapítható meg, hogy alapvetően célszerűségi okok miatt volt szükséges a CISG-el összhangban álló szabályozás megalkotása.

Az előbbiekből tehát kiderül, hogy három feltételből álló kimentési rendszerről beszélhetünk, azaz a három konjunktív körülmény együttes fennállása eredményezheti csak a szerződésszegő fél felelősség alóli mentesülését:

1. Az akadály a fél ellenőrzési körén kívül merüljön fel;
2. Az előbbi körülmény ne legyen előrelátható a szerződéskötés pillanatában; végül pedig

¹¹ 94/2015. (XII. 23.) FM rendelet az elháríthatatlan külső ok (vis maior) esetén alkalmazandó egyes szabályokról és a vis maiorral összefüggő egyes miniszteri rendeletek módosításáról, 2.§ (1) bek.

¹² Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslat (2012) 6:143. §

¹³ VÉKÁS LAJOS (Szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslat magyarázatokkal*, 2012, Complex Kiadó, Budapest, 396. o.

3. Az elvárhatóság hiánya, azaz ésszerűen ne legyen elvárható e körülmény elkerülése vagy a következmények elhárítása a szerződésszegő fél részéről.¹⁴

2.2. A felelősség alapkérdései

„A szerződésnek, mint jogintézménynek lényege kötelmet keletkeztető hatásában van. Ez azt jelenti, hogy ha valamelyik fél szerződésből fakadó kötelezettségét nem teljesíti, ezért felelősséggel tartozik: a szerződés természetbeni teljesítésére vagy kártérítésre kötelezhető.”¹⁵

A világ kötelmi és adásvételi jogaiban megfigyelhető az a tendencia, hogy a kártérítéshez való jog, csakúgy, mint alapvetően bármely egyéb jogorvoslati forma, a szerződésszegés, egészen pontosan a nemteljesítés pusztá tényével megnyílik.

Ilyenkor kerül sor a szerződésszegés megállapításának folyamatára. (ti. hogy valójában arról van-e szó?) Ez a következőképpen írható le¹⁶:

1. Nyilvánvalóan a központi kérdés, hogy létrejött-e a szerződés; ugyanis ha nem, nincs értelme az egész további vizsgálatnak. Ennek megállapítására a felek nyilatkozatain túl, a nemzetközi kereskedelmi szokások és a felek gyakorlata is relevanciával bír.
2. Ha a szerződés léte megállapítást nyert, következhet annak kiderítése, hogy történt-e szerződésszegés, és ha igen, akkor az alapvető vagy közönséges jellegű volt-e?
3. Ha, akár az alapvető, akár a közönséges szerződésszegés megállapítható, az ahhoz kapcsolódó jogkövetkezmények és azokban való döntés az utolsó lépés. E körben merülhet fel tehát a felelősség alóli mentesítés kérdésköre is.

A sértett félnek nem szükséges bizonyítani, hogy a teljesítés elmaradása a másik félnek felróható volt-e. Ezt a felelősségi formát nevezzük *no-fault liability*-nek, azaz objektív felelősségnek. A kötelmi jogi rendszerek rendszerint ezt tekintik irányadónak a szerződésszegésre vonatkozóan, s a kötelezett fél csak akkor mentesülhet a felelősség alól, ha igazolja, hogy a kockázatviselési és ellenőrzési körén kívüli külső okra vezethető vissza e mulasztása.¹⁷

¹⁴ Uo. 396-397. o.

¹⁵ MENYHÁRD ATTILA: A szerződésszegésért való felelősség korlátozása és kizárása, in *Jogi tanulmányok*, ELTE ÁJK, 2000/1. szám, 123. o.

¹⁶ VÖRÖS IMRE: Az áruk (ingó dolgok) nemzetközi adásvételéről szóló Bécsi Egyezmény és jogalkalmazási gyakorlata: az egyezmény hatálya, általános rendelkezései és a szerződés megkötése, in *Jogi melléklet*, 2003/7-8. szám, 93-124. o.

¹⁷ CHANDA, SOUMYADIPTA; TIWARI, ROHIT: *The Concept of No-Fault Liability in Contracts for the Sale of Goods*. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1898289 (2016. 10. 28.)

A fentiek kapcsán felmerülhet a kérdés, hogy mi is az a felelősség? Különbséget kell tenni a kontraktuális, azaz kötelemekkel (illetve azok megszegésével) kapcsolatos, és a deliktuális, azaz büntetőjogi felelősség szabályai között. A kártérítési jogban ennek kiemelt jelentősége van, hiszen a jogkövetkezmények szempontjából egyáltalán nem mellékes, hogy a károsult fél büntetőjogi igényt vagy pedig polgári jogi igényt kíván-e érvényesíteni. Erre a problémára reflektálva két nézetet különböztethetünk meg: az egyik az ún. *non-cumul* elvet képviselő felfogás, mely – amennyiben a felek közötti viszony kizárólag szerződésen alapul – csak kontraktuális alapon enged teret az igényérvényesítésnek. Ezzel szemben a másik megközelítés azt teszi lehetővé, hogy a sérelmet elszenvedett fél válasszon, hogy polgári vagy büntetőjogi (vagy adott esetben akár mindkét) igényt kíván-e érvényesíteni.^{18,19}

A középkori európai jogi gondolkodás a felelősség alapjául a szó szerinti kiindulópontot jelentő *respondere* (egészen pontosan a *respondere tenetur* kifejezés), azaz válaszolni, felelni ígéből alakította ki az önálló, felelősségi értelemben használatos formáját. Ebből fejlődött ki a kezdetben még nem feltétlenül anyagi jogi fogalom, melyet igazol a *responsibilis* (*responsable*), azaz felelős szó is.²⁰ Innen pedig már könnyen levezethetők mind az angol *responsibility*, mind pedig a francia *responsabilité* kifejezések, melyek ugyan először inkább erkölcsi, politikai jelentéstartalommal bírtak, ám fokozatosan kialakult a köz- és büntetőjogi felelősségi tartalmuk is.²¹

Azonban az európai jogi gondolkodásra és jogtudományra leginkább ható nyelvekben (itt főleg gondolva az angol, német és francia jogtudományra) a már bevett fogalmakon, azaz a *responsibility*, a *responsabilité* és a *Verantwortung* (*Verantwortlichkeit*) szavakon túlmenően egyéb, nem feltétlenül szinonima tartalmú elnevezések is kialakultak, használatosak a felelősségi viszonyok leírására. Így nagyon jelentős, sőt gyakorlatilag elsődleges az angol jogtudományban a *liability* kifejezés használata, amelyet azonban a jogirodalom szigorúan elhatárol a *responsibility*-től, sokkal inkább annak következményének tekintik. Mert míg, ha azt mondják, hogy valaki felelős (*responsible*) a cselekedeteiért, akkor azt értik alatta, hogy rendelkezik bizonyos képességekkel, nevezetesen a (cselekmény körülmé-

¹⁸ FUGLINSZKY ÁDÁM: *Kártérítési jog*, 2015, HVG-ORAC, Budapest, 63. o.

¹⁹ A kontraktuális és deliktuális felelősség elhatárolását a termékfelelősség vonatkozásában lásd bővebben: IZSÓ KRISZTINA: A termékfelelősség a deliktuális és a kontraktuális terület határán, in *Jogi tanulmányok*, ELTE ÁJK, 2000/1. szám, 79-103. o.

²⁰ FÖLDI ANDRÁS (Szerk.): *Összehasonlító jogtörténet*, 2012, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 481. o.

²¹ Uo.

nyei-re vonatkozó) felfogás, indokolás és a viselkedés feletti kontroll képességeivel.²² Ezzel szemben a *liability* úgy írható le, mint „az az állapot, amikor valaki ténylegesen vagy potenciálisan alá van vetve egy kötelemnek, mégpedig vagy általános értelemben, amikor tehát mindenféle kötelezettséget ideértünk, vagy speciális értelemben, amikor egy még csak megkezdett, jövőbeli, határozatlan, tökéletlen kötelemről van szó, szemben a tartozásokkal, amelyek lényege, hogy pontosan meghatározottak.”²³

Itt ki kell térni a *hardship* fogalmára is. Mivel az angol nyelvű tanulmányokban rendszerint együtt tárgyalják az *impossibility/force majeure* kategóriáival, könnyen megállapítható, hogy nem szinonimákról, hanem egymást kiegészítő intézményekről van szó. A *hardship* leginkább nehézségnek fordítható, de tartalmát tekintve inkább a nem túl magyaros nehezedés lenne a praktikusabb fordítása. Az elnevezés ugyanis azt a helyzetet takarja, amikor is a szerződés még mindig teljesíthető marad ugyan, ám a körülmények változása folytán annak teljesítése lényegesen megnehezül, terheesebbé válik. Az ilyen helyzet feloldására elsődlegesen az érintett szerződés megváltozott viszonyokhoz való igazítása nyújthat megoldást. Ezzel szemben a vis maior esetén a fél mentesül szerződéses kötelezettségeinek teljesítése alól, ha az – legalább időlegesen – lehetlenné válik.²⁴

A körülmények változásának szerződésre gyakorolt hatása, és ezáltal az *impossibility*, a *force majeure* és a *hardship* elhatárolása jól szemléltethető az alábbi táblázatban²⁵:

²² HART, H.L.A.: Punishment and Responsibility, 2008, 227. o. Idézi: RAZ, JOSEPH: Responsibility and the Negligence Standard, in *Oxford Journal of Legal Studies*, Vol. 30, No. 1. (2010), 1-18. o.

²³ FÖLDI (Szerk.): *i.m.* 485. o.

²⁴ RÖSLER, HANNES: Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, in *European Review of Private Law*, 2007/4. szám

²⁵ SOUTHERINGTON, TOM: *Impossibility of Performance and Other Excuses in International Trade*. Elérhető: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/southerington.html> (2016. 10. 28)

	Ok	Következmény	Jogintézmény
A teljesítés lehetlenné válik	Irreleváns	Teljesítési kötelezettség alóli mentesülés	<i>Impossibility</i> = lehetetlennülés
	1. Ellenállhatlan 2. Előreláthatatlan 3. Külső	A kárfelelősség alóli mentesülés is.	<i>Force majeure</i> = vis maior
	Lényeges változás a szerződéses viszonyokban	Kísérlet a szerződés kiegyensúlyozására + egyéb következmények	<i>Hardship</i> = nehézség
A szerződés egyensúlya megbomlik, de ez nem szükségszerűen akadályozza a teljesítést	A szerződéses követelmények nem teljesültek	Nincs hatása	Csupán kellemetlenség

A *liability* fogalma mellett ki kell emelni a német *Verantwortung-al* együtt létező, annak jelentését kiegészítő *Haftung* (*Haftpflicht*), mely az előbbi, főként szótári alakokkal ellentétben az angol jogrendhez hasonlóan szintén uralkodó kifejezés a német jogi nyelvhasználatban. Habár már ALOIS BRINZ is megadta saját gondolatai alapján a *Haftung* fogalmát, azonban arra vonatkozóan sokkal inkább OTTO VON GIERKE a *Schuld* és a *Haftung* kategóriapárjának felállításakor megalkotott értelmezése az irányadó. Eszerint tehát „a *Schuld* jogi kötelezettség, míg a *Haftung* azon jogosult »megragadási hatalmának« (*Zugriffsmacht*) való alávetettség, akinek nem teljesítették az a szolgáltatás, amelyet az ő részére teljesíteni kell. A *Haftung* jelentheti egy személy, egy dolog vagy a vagyon alávetettségét. A *Haftung*-got hatalmi viszony, deliktum vagy jogügylet alapíthatja meg. A *Haftung* általában egy már létező *Schuld* kikényszerítését szolgálja.”²⁶

A német Ptk-ban (*Bürgerliches Gesetzbuch* - BGB) alapvetően az ún. *Wegfall der Geschäftsgrundlage* volt a hivatalos jogalkotói megjelölése a vis maior körülményeknek, ám a 2002-es átfogó módosítás óta már a „*Störung der*

²⁶ FÖLDI (Szerk.): *i.m.* 484. o

Geschäftsgrundlage” elnevezés alatt találjuk a 313. szakaszban.²⁷ Ennek pedig azáltal van nagy jelentősége, hogy e rész szabályozási körébe vonták a nehézség (*hardship*) kategóriáját, azaz azokat az eseteket, amikor egy váratlanul beállt változás a körülményekben az egyik fél számára nehezebbé, de nem lehetetlenné tette a teljesítést.²⁸ Így pedig a „zavar” (*Störung*) fogalom használata egyből indokolttá és egyben érthetővé is válik.

2.3. A vis maior történeti gyökerei

A római jogi *ad impossibilia nemo tenetur*²⁹ elv kialakulása óta a vis maior a legtöbb nemzeti jogban megjelent, s mint az egyik legalapvetőbb mentesítési körülmény. Miután az EU Bírósága alapvető jogelvként ismerte el³⁰, az elháríthatatlan körülményekre vonatkozó szabályok kiemelkedő jelentőséggel bírnak mind a kereskedelmi, mind pedig az állami szerződésekben.³¹

A szerződésekből származó kötelezettségek megszegésének törvényi mentesülési okai már a középkorban megjelentek a Mediterráneumban, de mindaddig, amíg a modern értelemben vett kereskedelem el nem terjedt, illetve az ahhoz szorosan kapcsolódó *pacta sunt servanda* elv³² nem gyökeresedett meg az európai jogi gondolkodásában – tehát lényegében a késő Római korig –, addig nem volt a szó szűkebb értelmében vett szerződésszegés miatti felelősség alóli mentesülési okok rendszere sem. A fő kérdés az, hogy ha a kötelmet nem, vagy nem megfelelően teljesítik, tartozik-e felelősséggel az adós ezért a kötelemsértésért? A kezdetekben erre szinte kizárólag az objektív felelősségi szabályok nyújtottak megoldást, azaz amennyiben megállapítható volt az okozati összefüggés az illető cselekménye és a kötelezettség megsértésének ténye között, a felelősség megállapításra került. Azonban idővel (a XII táblás törvényektől kezdődően) megindult a szubjektív elem, azaz a felróhatóság kategóriájának értékelése a felelősségi viszonyok között.³³

Habár a kezdetekkor még nem volt teljes mértékben kialakult szerződési joga a rómaiaknak, ez nem azt jelentette, hogy teljesen figyelmen kívül hagyták

²⁷ https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/_313.html

²⁸ MAZZACANO, PETER J.: The Treatment of CISG Article 79 in German Courts: Halting the Homeward Trend, in *Nordic Journal of Commercial Law*, 2012/2. szám

²⁹ *Ad impossibilia nemo tenetur* = római jogi jogelv, mely kimondja, hogy „a lehetetlenre senki nem kötelezhető.”

³⁰ 145/8 sz. ügy, *Denkavit België NV v Belgian State* [1987] ECR 565.

³¹ CRAWFORD, JAMES; PELLET, ALAIN; OLLESON, SIMON: *The Law of International Responsibility*, 2010, 475. o.; Chapter 33.5 – SZUREK, SANDRA: *Circumstances Precluding Wrongfulness in the ILC Articles on State Responsibility: Force Majeure*.

³² *Pacta sunt servanda* = a szerződéseket tiszteletben kell tartani

³³ BRÓSZ RÓBERT, PÓLAY ELEMÉR: *Római jog*, 1986, Tankönyvkiadó, Budapest 348-349. o.

volna a jogtudósok a senkinek fel nem róható okból bekövetkező károkat, mint amilyenek a bizonyos természeti csapásokra vagy az olyan emberi magatartásokra, melyek az egyes emberekre ellenállhatatlanul hatottak, például a háborúkra voltak visszavezethetők. Miután a jogtudósok úgy ítélték meg, hogy ezek az egyes körülmények olyan erővel hatnak, hogy gyakorlatilag senki nem képes azok elhárítására, a vis maior körülményekért általában és főszabály szerint senkit nem tettek felelőssé,³⁴ vagyis ez egyben azt is eredményezte, hogy érvényesült a *casum sentit dominus* elv³⁵.

Általános jelleggel az állapítható meg, hogy a vis maior, mint jogintézmény a római időkben arra szolgált, hogy valamennyire oldja a meglehetősen szigorú, az egyes letéteményesekre, kötelezettekre vonatkozó objektív felelősségi szabályokat. A forrásokban gyakran megjelenő *casus maior* kifejezés takarta leginkább ezt a jogintézményt, mely, ahogy GAIUS írta: „*cui humana infirmitas resistere non potest*” (D.44.7.1.4.), azaz olyan körülmény, „aminek az emberi gyengeség nem tud ellenállni”.³⁶ Ezek kezdetben leginkább a tengerjog elemei között voltak fellelhetők, hiszen ez takarta azokat az eseteket, amikor a hajóskapitányok mentesültek az objektív felelősségi szabályokkal együtt járó súlyos követelmények alól, amennyiben a rájuk bízott árukban hajótörés vagy kalóztámadás következtében keletkezett kár, de ugyanez volt elmondható a fogadósokról, ill. istállózó tevékenységet végző egyéb személyekről, hogy nem tartoztak felelősséggel az olyan károkért, amelyek a saját területükön bekövetkeztek, szűkebb értelemben vett vis maior körülményekre voltak visszavezethetők.³⁷

Mivel a Iustinianus-féle kodifikációt követően legfeljebb a római jog továbbéléséről lehetett beszélni, a *pacta sunt servanda* elvének mai értelmű kialakulása még váratott magára. Ez abból a szempontból érdekes, hogy a *pactum* az egyik legősibb és leggyakrabban használt jogintézmény volt a római jogban. Ezzel szemben az ilyen, a maxima szerinti formájában elsőként egy Kr.u. 348. körül keletkezett iratban lehet rátalálni. E szerint „*[p]acta quantumcunque nuda servanda*

³⁴ FÖLDI ANDRÁS, HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intéllációi*, 2012, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest 429-430. o.

³⁵ *Casum sentit dominus* (vagy *res perit suo domino*) = római jogi elv; jelentése: a tulajdonos az, aki viseli a véletlenül bekövetkező kárt vagy veszteséget, és – a biztosítás útját kivéve –, nem tudja másra áthárítani a kockázatot. (ZIMMERMANN, REINHARD: *The Law of Obligations – Roman Foundations of the Civilian Tradition*, 1996, Oxford University Press, New York 154. o.)

³⁶ BRÓSZ, PÓLAY: *i.m.* 351. o.

³⁷ MCKENDRICK, EWAN (Szerk.): *Force Majeure and Frustration of Contract*, 2013, Informa Law from Rutledge New York, 21. o.

*sunt*³⁸, azaz a megállapodásokat, még akkor is, ha meztelenek (értsd.: *pacta nuda* = nem peresíthető megállapodások), be kell tartani, tiszteletben kell tartani. Majd ezt követően, időről-időre, alig módosult tartalommal előkerül a kontinentális törvénykezés történetében, de a mai értelemben, elvi jelentőséggel csupán csak a XVII. században jelent meg egy német jogtudós, nevezetesen SAMUEL VON PURFENDORF (1632 – 1694) munkájában.³⁹

A *clausula rebus sic stantibus* azokat az eseteket, körülményeket takarja, amelyek a szerződés pillanatában nem voltak előreláthatók, egyben a szerződéses kötelezettségeket sokkal terhesebbé teszik, de a mentesülést biztosító körülményekkel ellentétben, nem teszik azt gyakorlatilag abszolút lehetetlenné.⁴⁰ Tehát ez egy olyan kategória, ahol a szerződés megkötését követően oly mértékű változás áll be, amely ugyan nem teszi lehetetlenné a fennálló kötelezettségek teljesítését, ám mégis úgy módosulnak a körülmények, hogy a kötelezettség teljesítése a szerződéskötés során fennállott állapotokhoz képest aránytalanul nagy sérelemmel járna. Ez pedig ilyen alapon általában lehetővé teszi, hogy a kötelezett kérje a szerződés módosítását vagy indokolt esetben akár el is állhat a szerződéstől. Azt viszont hangsúlyozni kell, hogy míg a CISG 79. cikk (1) bekezdése nem, addig a nemzeti jogrendszerek rendszerint különbséget tesznek ez utóbbi sajátos jogintézményre alapozva a lehetetlenülés és a gazdasági elnehezülés között,⁴¹ ahogy azt a magyar szabályozás is teszi.⁴²

2.4. A vis maior fogalmi elemei

A korábban leírtaknak megfelelően, – habár sem az Európai Unió, sem a hazai jogalkotás nem definiálta pontosan – a vis maior körülmények fogalmi elemeinek és feltételeinek felhasználásával, olyan teljesítés-gátló okokként adhatók meg, melyek „a szerződés megkötése után felmerülő, rendkívüli, kivételes jellegű és előre nem látható, elháríthatatlan, a feleknek fel nem róható, általuk nem kalkulálható, nem ellenőrizhető azon külső körülmények és események, amelyek nem tartoznak

³⁸ MAZZACANO, PETER J.: Force Majeure, Impossibility, Frustration & the Like: Excuses for Non-Performance; the Historical Origins and Development of an Autonomous Commercial Norm in the CISG, in *Nordic Journal of Commercial Law*, 2011/2. szám, 6. o.

³⁹ Uo.

⁴⁰ SZABÓ SAROLTA: *A bécsi vételi egyezmény, mint nemzetközi lingua franca: az egységes értelmezés és alkalmazás újabb irányai és eredményei*, 2014, Pázmány Press, Budapest, 225. o.

⁴¹ Uo. 213. o.

⁴² Vö. pl.: Ptk. 6:73. § és 6:248. §

a vis maior-ra hivatkozó fél rendes üzleti kockázatának körébe.”⁴³ E meghatározásban, megtalálhatók mindazok a kulcsfogalmak, amelyek megadják a jogintézmény sajátos mentesítő jellegét, ezek pedig a következők:

- a felmerülő akadály essen a szerződésszegő fél ellenőrzési körén kívül,
- az adott akadályozó körülmény előreláthatósága, és
- az elvárhatósági követelmények.

Bizonyos szerzők ennél tágabban szokták megjelölni a CISG 79. cikk (1) bekezdésének kulcsfogalmait, így például HARRY M. FLECHTNER professzor az alábbi hat tényezőt emeli ki: 1) a teljesítés során merüljön fel egy akadály; 2) a fél a szerződéses kötelezettségeit az előbbi akadály miatt ne tudja teljesíteni (okozatosság); 3) az akadálynak a kimentést kérvényező fél ellenőrzési körén kívülnek kell lennie; 4) e teljesítést gátló tényező ésszerűen ne legyen előrelátható, illetve ne kelljen ezzel számolni a szerződés pillanatában; 5) az se legyen ésszerűen elvárható, hogy az akadályt a kötelezett elkerülje, vagy pedig 6) azt, illetve annak következményeit elhárítsa.⁴⁴

Lényeges vonás az is, hogy a szerződésszegő félre van telepítve a bizonyítási teher, azaz annak a félnek kell e körülmények fennállását bizonyítania, akinek érdekében áll, hogy mentesüljön a szerződésszegés miatti felelősség alól, de – habár az ilyen körülmények bizonyítása valóban szükséges lehet – annak eldöntése, hogy ezek ténylegesen elegendők-e a kimentéshez, egyértelműen a bírói mérlegelésre van bízva.⁴⁵ Ahhoz pedig, hogy a lehető legpontosabb képet kaphassuk a vis maior mibenlétéről és a bírói ítéletekben megjelenő döntések alapjául szolgáló gondolatmenetéről, elengedhetetlen, hogy tisztában legyünk e három kategória jelentéstartalmával.

2.4.1. Az ellenőrzési körön kívüli kiváltó körülmény

A vis maior olyan körülmény, „aminek az emberi gyengeség nem tud ellenállni”. Az ellenőrzési körön belülség lényegét a legegyszerűbben úgy lehet megragadni, hogy (általánosságban) minden olyan körülmény a fél ellenőrzési körébe tartozik, amelyre saját cselekményével érdemben hatást tud gyakorolni, azt befolyásolni tudja. A kategória kiindulópontja nem más, mint hogy a kötelezett felelős mindazért a teljesítést akadályozó körülményért, amely ellenőrzési körébe esik, a szerződés előkészítésétől egészen annak megszűnéséig. Ám önmagában az a tény, hogy

⁴³ Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (MKIK) Vis maior – szabályzata. Elérhető: <http://www.mkik.hu/hu/letoltes/3605/e38a5> (2016. 10. 13.)

⁴⁴ FLECHTNER, HARRY M.: The Exemption Provisions of the Sales Convention, Including Comments on “Hardship” Doctrine and the 19 June 2009 Decision of the Belgian Cassation Court, in *Legal Studies Research Paper Series*, Working Paper, 2011/9. szám. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1785545 (2016. 10. 30.)

⁴⁵ WELLMANN GYÖRGY (Szerk.): *Kötelmi jog – Első és Második Rész*, 2014, HVG-ORAC, Budapest, 276. o.

az akadály nem tartozik a kötelezett ellenőrzési körébe, nem jelenti egyben automatikusan a mentesülés lehetőségét is, hiszen azon felül, hogy erre hivatkozni kell, egyúttal e védekezést a másik két kategóriával összefüggésben kell vizsgálni.⁴⁶ Azaz amennyiben az eset összes körülményére alapozva a bíróság azt állapítja meg, hogy habár valóban a fél ellenőrzési körén kívül merült fel az akadály, azonban a szerződés megkötésének pillanatában a kötelezett fél, adott helyzetben, adott időpontban ennek bekövetkeztét előre láthatta, vagy kellő körütekintés mellett láthatta volna, jó eséllyel nem ítéli meg a mentesülést a szerződéses kötelezettségek elmulasztása miatti felelősség alól. Ugyanez a helyzet abban az esetben is, ha az akadály, vagy annak hátrányos következményei irreális nehézség nélkül elháríthatók lettek volna a kötelezett által, ám ezt ő mégis elmulasztja.⁴⁷

Ezek leggyakrabban, de nem szükségszerűen természeti csapások, amelyekre értelemszerűen az ember nem tud érdemben hatni. Ilyenek lehetnek többek között az árvizek, tűzvészek, földrengések stb. Azonban emberi cselekményekre visszavezethető körülmények is, úgynevezett politikai-társadalmi események, mint például háborúk és forradalmak ugyanígy minősülhetnek ellenőrzési körön kívüli körülménynek. Ide sorolandók még bizonyos állami intézkedések is, melyek általában kereskedelmet befolyásoló döntések, így például a behozatali-kiviteli tilalmak vagy éppenséggel embargók bevezetése. De ilyen körülmények lehetnek még az előbbieken felül az egyes súlyos üzemzavarok, vagy olyan radikális piaci változások is, amik gyakorlatilag lehetetlenné teszik a szerződésszerű teljesítést.⁴⁸

2.4.2. Az előre nem látható körülmény

A kimentési igény érvényesítéséhez a második feltétel, melynek megállapíthatónak kell lennie a szerződésszegéssel kapcsolatban, az az akadály előreláthatóságának hiánya. Lényeges, hogy ez esetben az előreláthatóság nem a kár bekövetkeztének, hanem a szerződéses kötelezettség szerződésszerű teljesítését kizáró vagy korlátozó akadályra vonatkozik.⁴⁹ Ezt a kijelentést támasztja alá a Ptk. szabályozási körében megjelenő két, egymást követő szakaszban elhelyezett előreláthatóságra vonatkozó rendelkezés, melyek először meghatározzák a szerződésszegéssel okozott károkért való felelősség, majd pedig a kártérítés mértékére vonatkozó szabályokat.⁵⁰ Az első szakasz egyértelműen a mentesítési körülményekre vonatkozik, s mint ilyen, a vizsgált kérdés szempontjából is kiemelkedő relevanciával bír,

⁴⁶ SÁNDOR TAMÁS: *A nemzetközi adásvétel*, 1990, Napra-forgó kiadó, Budapest, 298. o.

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ FUGLINSZKY: *i.m.* 112-113. o.

⁴⁹ Uo. 115. o.

⁵⁰ Ptk. 6:142 - 143. §§

míg a második ezzel szemben nem a szerződésszegés okára, hanem annak következményeként beállt károkra rögzít előírásokat. Következésképpen azt is lehet állítani, hogy bizonyos értelemben a 6:142. § előkérdése az azt követő szakasznak, mert ha megállapítható a mentesülése a károkozónak, akkor értelemszerűen már nem lehet a kár bekövetkeztéért fennálló kártérítési felelősség mértékét vizsgálni. Ha azonban a felelősség alól nem mentesül, a 6:143. § alapján lehet megadni, hogy mely károkért és milyen mértékben köteles helytállni.⁵¹ Az előreláthatóság követelménye, pontosabban az előreláthatósági teszt az egyik leggyakrabban alkalmazott intézmény a károkozó magatartásért való felelősségre vonás korlátjai tekintetében, legyen szó akár a felróhatósági rendszert alkalmazó jogrendszerekről, akár az objektív felelősséget alapul vevőkről.⁵²

Összefoglalva tehát ez a követelmény annyit jelent, hogy az a körülmény, mely később a szerződéses kötelezettség teljesítését lehetetlenné tette, ne legyen előrelátható a megállapodás megkötésének pillanatában. Azonban nehézséget okoz, hogy ez egy olyan feltétel, melynek objektíve kell érvényesülnie. Azaz nem elegendő adott személyre vetítve megvizsgálni az ügy körülményeit, hanem az objektív elvárhatósági kritériumnak megfelelően, a *bonus pater familias* elvével szemléltethető, mindenkire általánosan érvényes követelményről van szó. Vagyis amennyiben az érintett nem, de egy ésszerűen eljáró személy előre látta volna az adott körülményt, akkor azt a jogi gondolkodás, ezáltal a jogalkalmazó úgy fogja megítélni, hogy az illetőnek az akadályt előre *kellett volna* látnia, ennek következtében (természetesen a másik két feltétel egyidejű fennállásával) felelősségre vonásának nincs akadálya.⁵³

Tehát önmagában egyik körülmény megléte sem mentesít, így természetesen ugyanez igaz az előreláthatóságra is. A szabályozás e jellegét itt is a célszerűség indokolja, ugyanis – habár a szerződéses kötelezettséget a fél nem az ő általa befolyásolható okból mulasztotta el teljesíteni, – ha az akadállyal a szerződéskötéskor számolnia kellett volna, vagy éppenséggel tisztában is volt annak fennállásával, akkor köteles lett volna e körülményre a másik fél figyelmét felhívni, a felelősségének egyidejű kizárásával.⁵⁴

Az előreláthatósági követelménynek való megfelelés, vagy épp ellenkezőleg, annak hiánya minden esetben, így például tartós jogviszonyok esetében is,

⁵¹ FUGLINSZKY: *i.m.* 163. o.

⁵² SCHWENZER, INGEBORG; HACHEM, PASCAL; KEE, CRISTOPHER: *Global Sales and Contract Law*, 2012, Oxford University Press, New York, 591. o.

⁵³ STATSKY, WILLIAM P.: *Essentials of Torts*, 2012, Delmar Cengage Learning, Clifton Park, 20. o.

⁵⁴ SÁNDOR: *i.m.* 301. o.

kizárólag a szerződés megkötésének pillanatára vetítve vizsgálendő.⁵⁵ E tekintetben tehát párhuzam húzható a polgári jogi vonatkozású jóhiszeműség követelményével.

2.4.3. Az elvárhatóság hiánya

Harmadik és egyben utolsó követelménye, illetve feltétele a mentesülés megállapíthatóságának, hogy ne legyen elvárható az, hogy a kötelezett személy a kötelezettségének szerződésszerű teljesítését akadályozó körülményt elkerülje, vagy annak kárkövetkezményeit elhárítsa.⁵⁶ Ahogy az látható, ez már sokkal inkább egy szubjektív körülmény azáltal, hogy a jogalkotó azt veszi figyelembe, hogy a kötelezett helyzetében, illetve körülményei között, *tőle* elvárható volt-e az elhárítás. Azonban ilyenkor az érvelésének helytállóságát a szerződést szegő félnek kell bizonyítani. E feltételnek pedig sosem a szerződéskötés pillanatában kell fennállnia (hiszen ez ebben a formában nem is nagyon lehetne értelmezhető), hanem a szerződésszegés bekövetkeztének időpontjában vizsgálendő⁵⁷, ugyanis azzal, hogy nem tudja a kötelezettségeit teljesíteni, szükségszerűen felismeri az akadály tényét is. Ekkor pedig az általános elvárás vele szemben, az együttműködési kötelezettség és a jóhiszeműség követelményeinek szellemében az, hogy amint ez a felismerés megtörténik, tegyen meg mindent, ami ésszerűen elvárható tőle annak érdekében, hogy a vele szerződő felet megóvja a szerződésszegés következtében beálló károsodástól, vagy legalábbis törekedjen annak minimalizálására.

Összefoglalóan tehát el lehet mondani a CISG 79. cikk (1) bekezdésével kapcsolatban, hogy a mentesüléshez szükséges három körülmény együttesen kell, hogy fennálljon, azaz konjunktív feltételekről beszélünk; az ellenőrzési körön kívüli körülmény abszolút jellegű követelmény, azaz nincs alóla kivétel, ezzel szemben az előreláthatóság hiányának csak a szerződés megkötésének pillanatában, míg az elvárhatóság hiányának a szerződésszegés bekövetkeztekor kell fennállnia. Amennyiben ezek a körülmények, ilyen formában, együttesen megállapíthatók, a szerződésszegéssel érintett kötelezett minden bizonnyal mentesül az e mulasztásból eredő felelősség alól, és a *casum sentit dominus* elv alapján az eljáró bíróság a károsult kárviselési kötelezettségét fogja kimondani.

3. A BÉCSI VÉTELI EGYZEMÉNY 79. CIKK (1) BEKEZDÉSÉNEK BÍRÓSÁGI GYAKORLATA

Az előre nem láthatóan változó körülmények jelentik valószínűleg az egyik legnagyobb problémát, amivel főleg a tartós jogviszonyt létrehozó szerződésben részes

⁵⁵ FUGLINSZKY: *i.m.* 115. o.

⁵⁶ Uo. 116. o.

⁵⁷ Uo.

felek szembesülhetnek a nemzetközi ügyletek során. Természeti katasztrófák, politikai és gazdasági tényezők változása például alapjaiban befolyásolhatják a viszonyokat. Bekövetkezhet földrengés, árvíz vagy éppenséggel polgárháború a termelés helye szerinti országban, rákényszerítve a termelőt, hogy tegye át a székhelyét egy olyan országba, ahol tevékenységét csak sokkal költségesebben végezheti; import vagy export korlátozások, tilalmak akadályozhatják az áruk szabad áramlását; szerződés-kötéskor előre nem látható áringadozások következhetnek be stb.⁵⁸ Ezek mind-mind érdemben befolyásolják a szerződés teljesítését, és szükségessé tehetik jelen cikk alkalmazását.

Mivel az eddig elmondottak és a cikk rendelkezései is csupán üres klauzúla, elméleti előírások és jogszabályi követelmények lennének, ha nem állna mögöttük a nemzetközi bírói – általánosságban rendkívül széleskörű, míg a vizsgált kérdéskörben meglepően kisszámú ügyből álló – esetjog. Habár a kontinentális jogrendszerhez hasonlóan a CISG esetében sem precedens-rendszerről beszélünk, az ítélezési gyakorlat kiemelkedő jelentőséggel bír a későbbi döntések meghozatala során. Ahogy az saját jogrendszerünkben és ítélezési gyakorlatunkban is megtalálható, az eljáró bíróságok figyelembe veszik a korábbi döntéseket, sőt ezen felül a „bírói jogalkotás” termékeit, a jogegységi határozatokat és elvi döntéseket is, nemegyszer még az ítéletükben is visszautalva korábbi jogerős határozatokra.

A CISG értelmezése körében a bírói esetjog kiemelkedő jelentőségét éppen az adja, hogy a 7. cikk rendelkezései alapján az Egyezmény értelmezése során figyelembe kell venni annak nemzetközi jellegét és annak szükségességét, hogy elősegítsék az Egyezmény egységes alkalmazását, valamint a jóhiszeműség érvényesítését a nemzetközi kereskedelemben. A (2) bekezdés azon fontos szabállyal egészíti ki az értelmezési kérdést, hogy a CISG által nem szabályozott kérdéseket is elsősorban az Egyezmény alapjául szolgáló általános elvek alapján kell megítélni, és csak végső megoldásként, ultima ratioként alkalmazható nemzetközi adásvételi kérdésekben a nemzeti jog. Minden jogegységesítést célzó nemzetközi megállapodás számára kulcskérdés, hogy sikerül-e egységes elveket teremtenie az értelmezéshez és a hézagkitöltéshez, hiszen bármilyen gondosan és részletesen kerül is kidolgozásra a szöveg, mindig maradnak olyan kérdések, amelyekre a jogalkotó nem gondolt, vagy nem akart, esetleg nem tudott választ adni⁵⁹.

Ez azonban nehézségekbe ütközik, mivel a bírói döntések sora nagyon sokszínű, hiszen például a *hardship* elméletileg nem lehet alapja a 79. cikk szerinti kimentésnek, azonban egy ügyben⁶⁰ a belga fellebbviteli bíróság kimondta, hogy

⁵⁸ SCHWENZER, INGBORG: *Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts*. Elérhető: <http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf> (2016. 10. 29.)

⁵⁹ SÁNDOR: *i.m.* 45. o.

⁶⁰ C.07.0289.N sz. ügy, Scafom International BV v. Lorraine Tubes S.A.S. [2009]

habár a szűkebb értelemben vett feltételei nem állapíthatók meg a vis maiorak, azonban tágabban értelmezve, az adott helyzet tekintetében mégis ilyen akadálynak minősíthető a körülményekben beállt változás, ha az rendkívüli és aránytalanul nagy terhet ró a kötelezettre.⁶¹ Ez csak egy kiragadott példa az ítéletek sorából, azt azonban ki lehet mondani, hogy legalább a tekintetben az egységes ítélkezés felé haladunk, hogy több bírói döntés is megerősítette: amennyiben egy esetre, illetve az abban érintett adásvételre a CISG az irányadó szabályrendszer, a 79. cikk rendelkezései megelőzik, és felülírják a hasonló tartalmú belső jogi doktrínákat.⁶²

Meg lehet előzni a vitás eseteket azonban azzal, hogy a felek a szerződésben maguk alkotják meg saját, „külön bejáratú” vis maior klauzulájukat.⁶³ Ebben az esetben ugyanis olyan körülményeket is ide sorolhatnak, melyek sokkal szélesebb, vagy lényegesen eltérő értékelési kört vonnak maguk alá, mint az ismert polgári jogi megoldások.⁶⁴

3.1. Természeti katasztrófák

A vis maior körülménynek nem csak a köznapi gondolkodásban képezi lényegében kizárólagos tartalmát az elemi csapásokból bekövetkező szerződészegések, hanem a jogirodalmon belül is meglehetősen gyakori, hogy már-már összemosódik a vis maior fogalma az ember ellenőrzési körén kívüli, nagy erejű természeti hatásokkal. A természeti körülmények meglehetősen közel állnak ahhoz, hogy elsőre abszolút elismerési kategóriának tekintsük őket, hiszen az időjárási viszonyok és az elemi csapások, mai technikai fejlettségünk mellett egyelőre általában ellenőrzési körön kívüli körülményeknek minősülnek⁶⁵. Ennek azonban érdekes ellenpéldái is vannak egyes külföldi nemzeti jogokban, melyet szemléletesen támaszt

⁶¹ UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods (a továbbiakban: UNCITRAL Digest), 2012, 388. o. Elérhető: <https://www.uncitral.org/pdf/english/clout/CISG-digest-2012-e.pdf> (2016. 10. 17.)

⁶² UNCITRAL Digest, 389. o.

⁶³ Ennek alapja szintén a már korábban is hivatkozott CISG 6. cikk, mely kimondja, hogy „A felek kizárhatják az Egyezmény alkalmazását, illetve - a 12. Cikk rendelkezései szerint - eltérhetnek tőle vagy módosíthatják bármely rendelkezésének jogi hatását.”

⁶⁴ KATSIVELA, MAREL: Contracts: Force Majeure Concept or Force Majeure Clauses? in *Uniform Law Review*, 2007/12. szám 101-119. o.

⁶⁵ ld. a nemzetközi irodalomban pl. P.J.M. DECLERCQ: Modern Analysis of the Legal Effect of Force Majeure Clauses in Situations of Commercial Impracticability, in *Journal of Law and Commerce*, 1995/15. szám 213-255. o., illetve KATSIVELA, MAREL: *i.m.* 105.p.

alá többek között⁶⁶ az az eset⁶⁷, melyben az eljáró bíró kimondta, hogy egy olyan helyen, mint Új-Zéland, ahol a földrengések úgymond nem ismeretlenek, nem mondható, hogy a legtöbb üzletember ne lenne tisztában azzal, hogy fennáll egy ilyen okból bekövetkező kár veszélye. Ez alapján pedig elutasította az ilyen okra alapított mentesülési igényt.⁶⁸

E kérdést érintő esetekben a viták centruma leginkább a kárenyhítési kötelezettség teljesítésének kérdése lehet, hiszen egyértelműen valós probléma, hogy a kötelezettek egy esetleges elháríthatatlan körülmény bekövetkeztekor nem tesznek meg mindent annak érdekében, hogy – alapvetően a másik félre tekintettel – csökkentsék az így bekövetkező szerződésszegéssel okozott károk mértékét.

3.1.1. Releváns esetgyakorlat

A következő jogeset⁶⁹ 2000-re vezethető vissza, melyben több lényeges kérdés is felmerült az ICC⁷⁰ részeként eljáró párizsi választottbírósa előtt. A felek feldolgozott élelmiszer adásvételére vonatkozó szerződést kötöttek. A vevőnek különböző felszereléseket és alapanyagokat kellett volna rendszeres időközönként leszállítania az eladónak, aminek felhasználásával 440 tonna árut kapott volna időszakos szállítással. Az árat mindössze a szerződés első négy hónapjára állapították meg, míg a fennmaradó részekre vonatkozóan az év későbbi részében tették volna ezt meg. A jogvita akkor keletkezett, amikor az eladó nem volt képes a szállítást a továbbiakban folytatni, az aszály, illetve ezzel összefüggésben a szükséges nyersanyagok kínálatában beálló csökkenés következtében. A vevő ezt követően nem fizette meg a már leszállított részlet ellenértékét, amihez kapcsolódóan felhozott egy olyan érvet is, hogy a leszállított áruk nem feleltek meg a minőségi elvárásoknak. A bíróság a CISG és az INCOTERMS alkalmazásával azt állapította meg, hogy az eladó jogosult volt felfüggeszteni a szállításait a vis maior körülmények okán. E vélemény alátámasztására megjegyezte azt is, hogy az eladó beszerzett a vevő részére egy hivatalos okiratot az ő helyi kereskedelmi kamarájától, mely igazolta, hogy az eladó szerződéses kötelezettségeit a klimatikus feltételek ellenőrzési körén kívül álló, kedvezőtlen alakulása miatt nem tudja teljesíteni. A szerződésben

⁶⁶ Id. bővebben pl. PORTER, JOHN E.; BROOKS, BARRY A.: *Commercial Aftershocks of the Great Eastern Japan Earthquake: Force Majeure and Related Issues*. Elérhető: <https://www.paulhastings.com/docs/default-source/PDFs/1909.pdf> (2016. 11. 05.)

⁶⁷ N.Z.L.R.873. sz. ügy., *Hawke's Bay Electric-Power Board v. Thomas Borthwick & Sons (Australia) Ltd.* (1933)

⁶⁸ NOTTAGE, LUKE: *Changing Contract Lenses: Unexpected Supervening Events in English, New Zealand, U.S., Japanese, and International Sales Law and Practice*, in *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 2007/2. szám

⁶⁹ Case No. 8790 of 2000

⁷⁰ ICC = International Chamber of Commerce, azaz a Nemzetközi Kereskedelmi Kamara

rögzített vis maior-klauzula pedig kifejezetten úgy rendelkezett, hogy az ilyen igazolások kellő bizonyítékkal szolgálnak a vis maior körülményekre.

Egy másik jogvitában⁷¹ három, készételek készítéséhez felhasználandó sajt adásvételére megkötött szerződés teljesítésével kapcsolatban merült fel kérdés, melyeket ugyanazon a napon, 2008. január 21-én kötött meg a belga eladó és a spanyol vevő. A jogvita közvetlen kiváltó oka az volt, hogy a vevő visszautasította a további termékek átvételét, valamint a megfelelő vételár megfizetését egy, a telephelyén 2008. március 15-én bekövetkezett tüzesetet követően, arra alapozva, hogy a tűz ellenőrzési körén kívül következett be, s mint ilyen, feljogosítja őt arra, hogy a CISG 79. cikk alapján mentesüljön a szerződéses kötelezettségek teljesítése alól. A belga eladó, visszautasítva a másik fél hivatkozását és érveit, keresetet nyújtott be a vevő ellen, melyben követelte az alperes részére átadott tejtermékek ellenértékét, beleértve azokat is, amelyeknek leszállítását a tűz után ugyan már nem kérte a másik fél, ő ennek ellenére mégis leszállította. Válaszában a vevő elismerte, hogy tartozott az eladónak az esetet megelőzően már korábban leszállított áruk vételárával, de elutasította azt, hogy bármivel is tartozna azokért a szállítmányokért, melyeket a tüzesetet követően kifejezetten nem szeretett volna megkapni, e célból támaszkodott a CISG 79. cikkére is.

Az elsőfokú bíróság 2010. március 19-én hozott ítéletet, helyt adva a tüzesetet megelőzően leszállított árukért való kompenzáció iránti követelésnek, minden más kérdésben azonban elutasította a keresetet. Különösen kiemelte, hogy a vevő nem tartozik azon áruk vételárával, melyeket kifejezett nyilatkozatával nem kívánt megkapni a tüzesetet követően, alkalmazva a vevő javára a fent említett cikkét az Egyezménynek, a következő indokolást alkalmazva: a) az egy elfogadott tény, okirati bizonyítékokkal alátámasztva, hogy tűz ütött ki a vevőnél, mely elpusztította azt az üzemet, ahol azokat a termékeket állították elő, aminek a felperes alapanyagul szállított sajtot. b) Ez az esemény vis maior körülményt létesített; c) elfogadhatatlan, hogy az eladó ennek ellenére útnak indította az áruk egy részét 2008. március 17-én, miután az esetről értesítették, az pedig még inkább, hogy folytatta a termékek előállítását alperes részére az incidens és az elfogadás lehetlenségének ellenére.

Habár az ítélet ellen nem nyújtottak be fellebbezést, az eladó az ítéletet meghozó elsőfokú bírósághoz újabb kereseti kérelmet nyújtott be, mely kérelem a felmerülő jogorvoslati kérelmek következtében legvégül már a Legfelsőbb Bíróság elé is került. Ebben a keresetében, az eladó kérte a szerződés megszüntetését a vevő kötelezettségeinek elmulasztása miatt, továbbá kérelmezte, hogy az alperest kötelezzék mindazon költségek megfizetésére, melyet nem teljesített, valamint azon károk megtérítésére is, amelyek – ahogy fogalmazott – a szerződésszegés

⁷¹ Case No. 271/2014 [JUR\2014\187171]

következtében merültek fel. Az alperes ez újabb alkalommal is ugyanazt a védekezést terjesztette elő, mint legelső alkalommal.

Az eljáró bíróság ezúttal részben helyt adott a követelésnek, és elrendelte, hogy a vevő fizesse meg a vevőnek az elmaradt haszon címén követelt összeget. Az alperes fellebbezést nyújtott be a döntés ellen, aminek a tartományi legfelsőbb bíróság (*Provincial High Court*) helyt adott, teljes egészében elutasítva az eladó követeléseit. Az eladó rendkívüli jogorvoslati indítványt terjesztett be a Legfelsőbb Bíróságnál a fellebbviteli döntés ellen, eljárási szabályok megsértésének megállapítása és a döntés megsemmisítése érdekében. Az indítványokat azonban a Legfelsőbb Bíróság elutasította azon az alapon, hogy a megelőző eljárásban, a vevő telepén bekövetkezett tüzeset CISG 79. cikke szerinti teljesítést akadályozó tényezőként való jellemzése a második eljárásban érintett igazságszolgáltatás szerveket köti, miután mind a felek, mind pedig a szerződés is azonosak maradtak. Az ítélet megsemmisítésére irányuló indítványt pedig több okból sem találta megalapozottnak.

3.2. A piaci viszonyok változásából levezethető mentesítési okok

A természeti körülmények mellett kiemelt jelentősége van a nemzetközi kereskedelmi megállapodások érvényesülése körében a gazdasági körülményeknek, illetve az egyes piaci viszonyoknak, hiszen a gazdaság, mint olyan, alapvető jelentőséggel és hatással bír valamennyi piaci szereplőre. Mivel a nemzetközi kereskedelem szükségszerűen visszterhes, rendszerint adásvételi szerződéseket takar, a felek szempontjából egyáltalán nem mellékes, hogy milyen a pénzügyi szektor állapota, a felvevőpiac mérete és fizetőképessége, a szerződés teljesítését érintő jogi szabályozás vagy éppen a piaci viszonyokra visszavezethetően a felek pénzügyi helyzete.

A bíróság nem mentesítette vis maior körülményre való hivatkozása ellenére sem a felelősség alól azt az állami ügynökséget, aki két külföldi vállalattal kötött *joint venture* jellegű szerződést termőföld megművelésére. Azonban a földet nem tudta használatba adni a szerződésnek megfelelően, mert egy nemzetközi szervezetnek bocsátotta a rendelkezésére, hogy azon egy szomszédos államból származó menekülteket helyezzenek el. Az eljáró bíró pedig kimondta, hogy nem minősül e körülmény sem vis maiornak, hiszen a szerződő állami félnek nagyon szigorú kötelezettsége, hogy megbizonyosodjon minden olyan körülményről, ami befolyásolhatja a szerződés teljesítését, ideértve az olyan társadalmi viszonyokat is, amelyekről a külföldi szerződő félnek nem is nagyon lehet tudomása. Ezen az alapon, ha a kellő bizonyosságra nem tett szert, akkor minden következményért felelni köteles.⁷²

⁷² <http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=1660&step=Abstract> (2016. 11. 05.)

3.2.1. A CISG releváns joggyakorlata

Az alábbi jogvitában⁷³ a Kínai Nemzetközi Gazdasági és Kereskedelmi Választott-bíróóság Bizottsága (a továbbiakban: Bíróóság) hozott ítéletet 2003. június 26-án. A jogvita tárgya harmincezer tonna alumínium három különböző részletben, mind-egyikre külön, előre meghatározott áron történő leszállítása és adásvétele volt. A fizetésre a vevő által az eladó részére átadott akkreditív útján került volna sor.

Az eladó azt állította, hogy a vevő megszegte a szerződést azzal, hogy nem adta ki részére a szükséges akkreditíveket, amiből kifolyólag az eladó kénytelen volt csökkentett áron értékesíteni az árut a piacon. Ezt követően az eladó a szerződéstől, amelynek hatására a hongkongi felperes a már rendelkezésre álló, fennmaradó teljesítési részeseteket ismételen kénytelen volt az alperessel kötött szerződésben meghatározott áraknál jelentősen alacsonyabb vételáron eladni más vevőknek.⁷⁴ Az eladó ezért követelte az ellenérdekű fél szerződésszegéséből eredő károk, így az elvárt haszon elmaradásából származó károk megtérítését is. Ezen túlmenően az eladó egyéb felmerült költségek megtérítésére is igényt terjesztett elő.

A vevő ezzel szemben úgy érvelt, hogy egy másik szerződés teljesítésével kapcsolatban felmerült többletköltségei miatt gazdasági kényszer hatására írta alá a megállapodást, továbbá vis maior-jellegű védekezést is előterjesztett, állítva, hogy lehetetlen volt számára az akkreditíveket kibocsátani a kínai alumínium importra vonatkozó szabályozásban bekövetkezett változásokra és korlátozásokra visszavezethetően. Érvelése arra is kiterjedt, hogy ez a változás egyértelműen az ő ellenőrzési körén kívüli körülmény volt, s mint ilyen, egy jogi akadály merült fel a kötelezettségének teljesítésével szemben. A szerződést ugyanis 2001. szeptember 19-én írták alá, a vevő pedig szeptember 25-én értesült arról, hogy jogszabályi változások fognak bekövetkezni, mely alapján október elsejét követően nem lehet alumíniumot importálni Kínába, amennyiben a szerződő felek a jogügylet keretein belül nem tesznek eleget az új törvény rendelkezéseinek. A vevő érvelése szerint ezen okok miatt mentesíteni kell őt a felelősség alól.

Ítéletében a bíróság rámutatott: habár a hivatkozásában a vevő előadta és hivatkozott rá, mégsem bizonyította megfelelően a gazdasági kényszerhelyzet meglétét, egyúttal pedig elutasította a vis maior-jellegű védekezését is, kijelentve, hogy az új szabályozás nem tette teljes mértékben lehetetlenné a Kínába történő alumínium-importot. Pusztán néhány újabb követelményt állított fel az engedélyezési és regisztrációs folyamatokban. Következésképpen, ez a szabályozás nem

⁷³ Case No. CISG/2003/10

⁷⁴ Az elállás jogkövetkezményeiről bővebben: CISG-AC Opinion No. 9, Consequences of Avoidance of the Contract, Rapporteur: Professor MICHAEL BRIDGE, London School of Economics, London, United Kingdom. Adopted by the CISG-AC following its 12th meeting in Tokyo, Japan on 15 November 2008.

tette lehetetlenné a vevő szerződéses kötelezettségeinek teljesítését, a leszállított árukat továbbra is át tudta volna venni. Továbbá, bár faxon kétszer is küldött értesítést a vevő, nem tesz eleget a tájékoztatási kötelezettségnek az az üzenete, hogy „valami gond van az akkreditívnyitási folyamatban”.

Az ide tartozó második jogesetben⁷⁵ az Orosz Kereskedelmi és Iparkamara Nemzetközi Kereskedelmi Választottbírósága tárgyalta azt az ügyet, amelyben egy német eladó⁷⁶ és egy orosz vevő között létrejött több, áruszállításra vonatkozó adásvételi szerződés, ám a vevő állítása szerint az eladónak csak akkor kellett volna szállítania az árut, amikor erre a vevő kifejezetten felszólítja, míg az ellenkező álláspont az volt, hogy a felek által előre meghatározott menetrend szerint kellett sort keríteni a szállításra. Ez azért volt kifejezetten lényeges vonás, mert a vevő szerződésszegése abban állt, hogy nem teljesítette az eladó által – szerinte menetrendszerűen – teljesített szállítmányokért fennálló vételárfizetési kötelezettségét, három lényegi körülményre való hivatkozással. Az első az volt, hogy a nyugat-európai piacon megcsappant a kérdéses árura irányuló kereslet, így nem tudta az árukat újra értékesíteni, a második az volt, hogy nehézségekbe ütközött a származás országára vonatkozó igazolások beszerzése során, harmadszor pedig azért, mert állítása szerint a szerződéssel ellentétben, neki kellett viselnie az áru behozatala során felmerülő importvámokat.

A vevő azzal érvelt, hogy amikortól kezdődően a rendelkezésre álló készlet és szállítmány meghaladta az ilyen típusú áruk iránti keresletet a nyugat-európai piacon, kérte az eladót, hogy függessze fel a termékek szállítását. Ez azonban a bíróság és az felperes szerint sem szolgálhat a vevő részére annak alapjául, hogy ne fizesse meg a már leszállított áruk vételárát. Figyelembe véve a szerződések kikötéseit, valamint a CISG 53. és 60. cikkeinek megfelelően, a vevő köteles elfogadni és átvenni a leszállított árukat. A Bíróság véleménye szerint, semmilyen, a piaci viszonyokban beálló lehetséges változás nem szabadíthatja fel a vevőt e kötelezettség alól a szerződések 13. paragrafusára és a CISG 79. cikke szerint.

A vevő a származási ország igazolásai beszerzésének nehézségeire, valamint az export engedélyek csak az áruk egy részére való meglétére hivatkozásai nem voltak figyelembe vehetők a Bíróság által. A vevő nem igazolta az okozati összefüggést e körülmények és a leszállított árukért való fizetés elmulasztásának ténye között. Emellett a vevő semmilyen pénzbeli ellenkövetelést sem terjesztett be az előbbi körülményekkel kapcsolatban.

A fenti esetből két releváns mondattal találkozhattunk, melyek arról szólnak, hogy a vevő nem mentesülhet a felelősség alól amennyiben a vételárfizetési kötelezettségének úgy nem tesz eleget a piaci viszonyokban beállt változásokra

⁷⁵ Case No. 255/1994 of 11 June 1997

⁷⁶ Németország teljesítési akadályokkal kapcsolatos szabályozásáról bővebben lásd: RIVKIN, DAVID W.: *i.m.* 11-16. o.

hivatkozva, hogy az árut egyébként már korábban, a változások beállta előtt leszállították. Ez a bírói megállapítás azt a jelentést is magában hordozza, hogy a vis maior körülményre való hivatkozás ezen eset keretei között csak a kötelezettség esedékessé válásakor már fennálló, vagy abban a pillanatban bekövetkező körülményekre lehetséges.⁷⁷ Azonban az előző esetben a vevő azokért az árukért sem fizetett, amelyek már megérkeztek hozzá, és hozzájárultak ahhoz, hogy a rendelkezésre álló készlet meghaladja a kereslet alapján szükséges mértéket, azaz a vevő már rendelkezett az áruval, amivel egyidejűleg esedékessé vált a vevő kötelezettsége is a vételár megfizetésére (még ha a szerződésben esetlegesen egy későbbi fizetést is lehetővé tevő időintervallum volt rögzítve).

3.3. A harmadik személyeknek felróhatóan bekövetkezett szerződésszegés

A szűkebb értelemben vett feleken kívül a szerződés teljesítésében érintett személyek tekintetében a legtöbb kommentátor⁷⁸ három alanyi kategóriát létesít: 1) a szerződő fél alkalmazottja; 2) azok, akik szerződés alapján a fél kötelezettségének teljesítéséhez elengedhetetlen előfeltételeket valósítják meg (gyártó vagy beszállító); és végül 3) azok, akik a 79. cikk (2) bekezdésben leírtaknak megfelelően kötelesek a szerződés egészének vagy egy részének a teljesítésére.⁷⁹ SCHLECHTRIEM szerint a CISG 79. cikkének megfelelően a három esetet a következő módon kell megkülönböztetni:

1. A kötelezett mindig felelős a saját munkavállalóiért, mindaddig, amíg ő szervezi és felügyeli a munkájukat. A hiányosságokat és a gyenge teljesítményt mindig az egyes munkavállalók eredményezik, következésképpen az eladót nem mentesítik a felelősség alól.
2. Ahol harmadik személyek is érintettek a jogviszonyban, az eladó felelőssége azon múlik, hogy a kötelezettségeinek teljesítése érdekében kötött-e szerződést e személyekkel. Ha igen, akkor a kötelezett csak akkor mentesülhet, ha mind az eladó, mind pedig a harmadik személy esetében megállapíthatók a 79. cikk (1) bekezdésében meghatározott feltételek.
3. Ha a harmadik személy teljesítménye csupán az előfeltétele a teljesítésnek, például azokban az esetekben, ahol a harmadik fél nem teljesíti

⁷⁷ Az akadály felmerülésének időpontjával kapcsolatban bővebben lásd: TALLON, DENIS: Article 79, in *Bianca-Bonell Commentary on the International Sales Law*, 1987, Giuffrè: Milan, 572-595. o.

⁷⁸ PI.: ENDERLEIN, FRITZ; MASKOW, DIETRICH: *International Sales Law: United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, 1992, Oceana Publications. Elérhető: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/enderlein.html#art79> (2016. 11. 07.)

⁷⁹ LIU, CHENGWEI: *Force Majeure - Perspectives from the CISG, UNIDROIT Principles, PECL and Case Law* Elérhető: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu6.html> (2016. 10. 13.)

közvetlenül a jogosultnak a kötelezett köteletségét, a CISG 79. cikk (1) bekezdése marad az irányadó szabály.⁸⁰

Manapság, bírói döntésekkel is megtámogatva, egyre gyakoribb az az állásfoglalás, hogy a 79. cikk (2) bekezdése tekintetében ne számítson harmadik személynek a beszállító annak alapján, hogy ő csak biztosítja a fél szerződéses kötelezettségének teljesítéséhez szükséges előfeltételeket, vagy csak a teljesítés előkészítésében segédkezik anélkül, hogy a tulajdonképpeni szerződésnek nem teljesíti semelyik részletét sem, ahogy azt a 79. cikk (2) bekezdése megköveteli.⁸¹

3.3.1. Kapcsolódó esetjog

Az alábbi jogvita⁸² alapvetően nem a vis maior témakörét járja körül, mert a jogvita tárgya a beszállító mulasztásából bekövetkező szerződésszegés, így pedig a vizsgálat középpontjában sokkal inkább a CISG 79. cikk (2) bekezdése⁸³ áll, azonban bizonyos aspektusaiban releváns a kutatási téma szempontjából.

A felperes, egy angol vevő⁸⁴ és az alperes, egy német eladó, 1994. októberében vas-molibdén Kínából Rotterdamba szállítására kötöttek szerződést, CIF kikötéssel. A termékek sosem kerültek vevő részére leszállításra, mivel az eladó maga sem kapta meg azokat az ő saját, kínai beszállítójától. A szállítási póthatáridő lejártát követően a vevő egy helyettesítő megállapodást kötött egy harmadik féllel a hiányzó áru más forrásból történő beszerzésére, egyúttal pedig perelte az eladót az általa így kifizetett, és az eredeti szerződésben meghatározott vételár közötti különbözet megtérítése érdekében.

A bíróság megállapította, hogy a vevő jogosult volt a kártérítésre a CISG 75. cikke alapján, mert úgy ítélte meg, hogy a szerződéstől a CISG 49. cikk (1) bekezdés a) és b) pontja alapján⁸⁵ is volt lehetőség elállni. Az a) pont kimondja,

⁸⁰ Hivatkozva: LIU, CHENGWEI: Uo.

⁸¹ FLAMBOURAS, DIONYSIOS P.: The Doctrines of Impossibility of Performance and clausula rebus sic stantibus in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, in *Pace International Law Review* vol. 13 (Fall 2001), 261-293. o.

⁸² Case No. 1 U 167/95

⁸³ (2) *Ha a fél mulasztása a szerződés egészének vagy egy részének teljesítésére általa igénybe vett harmadik személy mulasztására vezethető vissza, a fél csak akkor mentesül a felelősség alól, ha*

(a) az előző bekezdés alapján mentesül, és

(b) az általa igénybe vett személy maga is mentesülne, ha az előző bekezdés rendelkezéseit alkalmaznák rá.

⁸⁴ A common law jogrendszer szabályozási gyakorlatát lásd: RIVKIN, DAVID W.: i. m., 3-8. o.

⁸⁵ 49. cikk (1) bekezdés:

A vevő elállhat a szerződéstől,

hogy habár az időbeli késedelem általában nem minősül alapvető szerződésszegésnek, mégis minősülhet annak, amennyiben a meghatározott határidőn belüli szállításhoz a vevőnek olyan különös érdeke fűződik, amely a szerződés megkötésének pillanatában előrelátható, illetve a másik fél előtt ismert (CISG 25. cikk). A CIF INCOTERMS klauzula definíció szerint úgy határozza meg a szerződést, hogy azt egy pontosan meghatározott, fix időpontban kell leszállítani. Ami a b) pontot illeti, a bíróság azt is megállapította, hogy a vevő rögzített egy kiegészítő időtartamot, póthatáridőt a szállítás teljesítésére (CISG 47. cikk (1) bek.), amelyet azonban az eladó szintén elmulasztott.

A bíróság kimondta, hogy az eladó nem mentesülhet a felelősség alól, sem a vis maior klauzula, sem pedig az Egyezmény 79. cikk (1) bekezdése alapján. Az eladó köteles ugyanis viselni mindazokat a kockázatokat, melyek a saját beszállítójától való árubeszerzés során merülhetnek fel. Csak abban az esetben mentesülhetne a felelősség alól, amennyiben az azonos, vagy legalábbis hasonló minőségű áruk teljes mértékben elérhetetlenek lennének a piacon. Ráadásul a bíróság azt is kijelentette, hogy az eladóra hárul annak a kockázatviselési kötelezettsége is, ha a helyettesítő szerződés megkötéséig a kérdéses termékek piaci ára megemelkedik.

A második esetben⁸⁶ a felek között 1994. novemberében megkötött szerződés alapján, a vevő, egy orosz vállalat, átutalt az eladó, egy német cég számára, az eladó által meghatározott, orosz banknál vezetett számlára egy előre meghatározott összegnyi rubelt a szállítandó áruk vételár-előlegként. Az eladó azonban nem szállította le az árukat arra hivatkozással, hogy nem érkezett meg a vevőtől a számlájára a kérdéses összeg, méghozzá a számlavezető bank csődje és ebből következően a számla befagyasztásának köszönhetően. Az eladó nézőpontja szerint ezek a körülmények megfellelthetők a vis maiornak, amelynek megállapítása egyben azt is eredményezné, hogy mentesülne a szerződéses kötelezettségének elmulasztásából származó felelősség alól.

A vevő azonban a fizetési megbízás másolatának benyújtásával igazolást mutatott be arra vonatkozóan, hogy teljes egészében előre megfizette a szerződés tárgyát képező áruk vételárát. Az eladó tudomásul vette az összeg átutalását, és nem vitatta azt a tényt, hogy nem teljesítette a már kifizetett áruk leszállítására vonatkozó kötelezettségét. A bíróság nem fogadta el az eladó azon állítását, hogy a bank csődje a vis maior egy esete lenne, mely egyúttal mentesítené őt a nemtel-

a) ha az eladó szerződésen vagy az Egyezményen alapuló kötelezettségének a megszegése alapvető szerződésszegésnek minősül; vagy

b) nemteljesítés esetén, ha az eladó nem szolgáltatja az árut a vevő által a 47. Cikk (1) bekezdése szerint megállapított póthatáridőn belül, illetve, ha kijelenti, hogy e határidőn belül sem teljesít.

⁸⁶ Case No. 152/1996

jesítés miatti felelősség alól, mivel annak nem volt közvetlen hatása az áruk leszállításának elmulasztására. Miután a vevő teljesítette az órá megállapodás szerint eső kötelezettségeit, a bíróság helyt adott a vevő követelésének, továbbá kamatfizetési kötelezettséget is előírt a CISG 78. cikkével összhangban.

A következő jogvitában⁸⁷ eljáró bíróság hasonló jellegű ítéletre jutott, melyben egy kínai vállalat, az eladó, beperelt egy orosz céget, a vásárlót, mivel az nem teljesítette a közöttük létrejött csereügyletből származó kötelezettségeit. A felek (a szerződésalkötéskor) egy kiegészítő megállapodást is kötöttek a vásárló eladó által leszállított árukért való fizetésére vonatkozóan, mely szerint ha a csereügylet valamilyen oknál fogva meghiúsulna, a szállítmány visszaküldése helyett megállapítanak egy határidőt a tartozás pénzbeli kiegyenlítésére, továbbá a kötelezettségszegés esetén felmerülő tartozáskiegyenlítésre vonatkozóan kamatfizetési kötelezettséget is kikötöttek. A vevő a perben kérelmezte tartozásai alóli felmentését, miután a teljesítésre való képtelensége egy ellenőrzési körön kívül eső, harmadik félnek felróható akadályból származott: a bank, amely a vevő pénzügyi eszközeit rendezte, csődbe ment.

A felek által előterjesztett bizonyítékok alapján a bíróság megállapította, hogy az eladó árukat szállított a vevőnek, de a vevő nem teljesítette saját kötelezettségét arra vonatkozóan, hogy árukat szállítson az eladónak. A felek ezért megállapodtak, hogy csereügylet helyett pénzügyi úton rendezik a szerződést. A vevő azonban azt a kötelezettségét is elmulasztotta teljesíteni, hogy fizessen a már szállított árukért. A bíróság megalapozatlannak találta a vevő azon igényét, hogy mentesítsék a CISG 79. cikke alapján a szerződés nemteljesítése miatti felelősség alól, miután a bank csődje nem tartozik az adott cikk hatálya alá tartozó felmentési okok közé.

A következő ügy⁸⁸ tényállása szerint egy svájci vevő és egy kínai eladó adásvételi szerződést kötött alumínium-oxid szállítására. A szerződés szerint a kifizetést a vevő által kiállított visszavonhatatlan akkreditív (*irrevocable letters of credit* = L/C) útján, míg a szállítást három részletben kellett volna teljesíteni. A bankkal kapcsolatos problémák miatt, az első L/C-t a vevő nem állította ki. Az eladó ebből kifolyólag az első részletet továbbértékesítette egy másik vállalat részére. Ezt követően került volna sorra az alumínium-oxid adásvétel második részlete, azonban a vevő ismételen nem tudott kiállítani egy L/C-t. Az eladó ismételen kénytelen volt továbbértékesíteni az áruk részletét, egyúttal pedig kezdeményezte a választottbírói eljárás megindítását kárigényének érvényesítése érdekében. Az eladó álláspontja szerint ugyanis az L/C kiállításának elmulasztása megvalósítja a CISG 25. cikke szerinti alapvető szerződésszegést. Védekezésül a vevő arra hivatkozott, hogy a bank L/C kiállítására vonatkozó elutasítása a CISG

⁸⁷ Case No. 269/1997

⁸⁸ Clout Case No. 861/1997

79. cikke szerinti ellenőrzési körön kívüli körülmény volt, s mint ilyenért, nem tartozik felelősséggel.

Az eljáró választottbíróóság megállapította, hogy a bank L/C kiállítására vonatkozó elutasítása a vevő több korábbi, meghiúsult üzleti tranzakciójára vezethető vissza. A bank elutasítása így egyértelműen előrelátható volt, és nem létesített vis maior körülményt. A Kínai Népköztársaság külföldi érdekeket érintő gazdasági szerződésekről szóló törvényének 22. cikke, valamint a CISG 77. cikke szerint a vevő ezáltal egyértelműen jogosult a kártérítésre. Azonban a bíróság úgy vélte, hogy az eladó csupán az első részletre vonatkozóan, ott is csak szerződéses ár és az továbbértékesítési ár közötti különbségre jogosult, ami azt illeti, a második részlet esetében, habár az eladó már tisztában volt azzal, hogy a vevő nem fogja teljesíteni a szerződést, mégis további anyagot vásárolt annak érdekében, hogy azt eladja a vevőnek. Ezzel tehát az eladó megsértette a kárenyhítési kötelezettségét. A CISG 76. cikkének megfelelően a bíróság úgy vélte, hogy ennek ellenére az eladónak jár a szerződés szerinti és az 1996. júliusi nemzetközi piaci árak közötti különbség, amelyet az indokol, hogy ez egy ésszerű időtartam elteltét jelenti arra vonatkozóan, hogy az eladó késő júniusban értesítette az eladót arról, hogy nem hajlandó a szerződést teljesíteni.

3.4. Külkereskedelmet érintő szabályozásban beállt változások, mint akadályok

Ahogy a korábban hivatkozott jogeset⁸⁹ kimondja: amennyiben az állam a szerződő fél, vagy épp az állam egyoldalúan vállal magára nézve kötelezettséget, értelemszerűen és logikusan nem hivatkozhat a jogszabályokban meghatározott korlátokra, akadályokra, mint a szerződésszegését kimentő, ellenőrzési körén kívüli elháríthatatlan körülményekre. Ugyanis az esetek túlnyomó többségében e szabályokat saját maguk hozták meg, s mint ilyet, gyakorlatilag szinte bármikor módosíthatnának, illetve „kiiktathatnának”. Azonban a nemzetközi szerződések, továbbá önmagában a nemzetközi jog általánosan előírt, kogens normái által jelentett akadályok egyértelműen kivételt képeznek ez alól a kizárás alól. Azaz az állam e kötelező nemzetközi normákban előírt rendelkezések által felállított akadályok kivételével, nem hivatkozhatnak jogszabályra, illetve annak változására, mint mentesítő körülményre.

Ez volt tehát az államra, mint szerződő félre vonatkozó része a kategória e pontjának, azonban ilyen egyértelműen nem lehet „beskatulyázni” a jogszabályváltozással kapcsolatban bekövetkezett teljesítési akadályok kérdését abban az esetben, amennyiben a szerződő felek mindegyike, vagy legalábbis a szerződészegő fél magánszemély. Ezt az állítást támogatják alá az alábbi jogesetek is.

⁸⁹ Lásd: C-145/85 sz. ügy, Denkvit België NV v Belgian State [1987] ECR 565.

3.4.1. Releváns joggyakorlat

2011. július 26-án egy svájci⁹⁰ vevő választottbíróági eljárást kezdeményezett az Ukrán Kereskedelmi- és Iparkamara Nemzetközi Kereskedelmi Választottbíróóságánál (bíróság) a vele szerződő ukrán eladó ellen, egy 2010. június 14-én megkötött szerződésen alapuló kukoricaszállítási kötelezettsége megszegése miatt.⁹¹ A szerződés alapján az eladónak öt részletben kellett volna leszállítania a kukoricát a vevőnek. Az elsőt a szerződéssel összhangban le is szállította, azonban egy belső jogi változás miatt, mely állítása szerint lehetetlenné tette a kukoricaexporthoz szükséges engedély beszerzését, a hátralevő négy szállítmány leszállítását már elmulasztotta.

A vevő állította, hogy az engedélyezési követelmények bevezetése nem zárta ki az eladó kukoricaszállítási kötelezettségének teljesíthetőségét. Az eladó vitatta, hogy a fennmaradó szállítmányokat ne befolyásolta volna a szabályozásban beállt változás, mely exporttilalmat létesített, lehetővé téve a szerződésben is alkalmazott GAFTA minta 13. cikkének rendelkezései által meghatározott felmondást.

A bíróság így azt állapította meg, hogy habár a szerződés a 79. cikktől eltérő előírásokat is tartalmazott a vis maiorra, azok tartalmilag szoros összefüggésben vannak a vizsgált cikk rendelkezéseivel. Így a CISG 6. cikkének alkalmazásával, mely alapján a felek kizárhatják az Egyezmény alkalmazhatóságát, vagy eltérhetnek annak rendelkezéseitől, a bíróság megállapította, hogy ugyan azok elsőbbséget élveznek a 79. cikk (1) bekezdésével szemben, de a szerződés rendelkezéseit is megvizsgálva úgy találta, hogy a másodiktól kezdődő teljesítési részleteket jelentő kukorica szállítmányozás elmulasztása vis maior körülmény okán következett be, ezzel pedig az eladó mentesül a felelősség alól.

Ez a jogeset alátámasztja, hogy az olyan ügyek esetében, ahol a szerződés teljesítését érdemben befolyásoló jogszabályi változás következik be, lehetséges, illetve célszerű vis maior körülményre hivatkozni, mivel látszólag fennállnak a vis maior feltételei. Egyfelől amennyiben a szerződő felek magánszemélyek, ellenőrzési körükön kívüli akadályról beszélünk, mivel ők a legritkábban tudnak beleszólni a jogalkotási folyamatokba. Azt is el lehet mondani, hogy a kivételes helyzeteket leszámítva (például gazdasági válságok esetén, amikor nagy valószínűséggel megszorításokra kell számítani) a jogi szabályozásban bekövetkező változások nem tekinthetők előre láthatónak, hiszen azok mögött főként a kormányzat gazdasági, jogpolitikai megfontolásai állnak. Az elvárhatóság hiánya pedig megítélésem szerint szoros összefüggésben áll itt az ellenőrzési körön kívüliséggel, hiszen ez esetben a kötelezettnek nem sok befolyásolási lehetősége van az akadállyal kapcsolatban, legfeljebb a kárenyhítési kötelezettség jelenhet meg az ő oldalán, a másik fél felé fennálló tájékoztatási kötelezettség képében.

⁹⁰ Svájc szabályozási gyakorlatát lásd: RIVKIN, DAVID W.: *i. m.* 16-18. o.

⁹¹ Ukraine 23 January 2012 Arbitration proceeding; Case no. 218y/2011

Azonban mégsem lehet kijelenteni általános érvénnyel azt, hogy önmagában a jogszabályváltozás, legyen az akár ténylegesen is hátrányos, egyértelműen vis maior körülménynek minősül. A bírósági gyakorlat ugyanis az, hogy részletesen meg kell vizsgálni a bekövetkezett változás mögött álló gazdasági döntések és célok természetét, illetve azt, hogy az új körülmények között ténylegesen lehet-e a szerződést teljesíteni, vagy csak látszólag az, de a teljesítés valójában csak megnehezült.⁹²

A következő ügyet⁹³ a Magyar Kereskedelmi és Iparkamara Választottbírósága döntötte el ítéletével 1996. december 10-én. Egy Jugoszláv vállalat kaviárt adott el és szállított le a vele szerződő magyar cégnek. A szerződésüknek megfelelően, a vevő volt köteles az árut átvenni az eladó címén, és onnan neki kellett a saját létesítményeibe szállítania Magyarországra. A fizetési kötelezettség két héttel a szállítást követően vált esedékessé, amely idő alatt az ENSZ által Jugoszlávia ellen foganatosított embargó Magyarországon is hatályba lépett. Az eladó ennek hatására átruházta a követelését, illetve a vételár követelésére kijelölt egy ciprusi székhelyű vállalatot. A magyar fél tudomásul vette ennek tényét, de hivatkozása szerint nem volt lehetősége fizetni, abból az okból kifolyólag, hogy az ENSZ embargója vis maiornak minősült. A bíróság megállapította, hogy a vis maior által okozott károkat annak a félnek kell viselnie, akire a kockázatviselés átszállt⁹⁴, aki nem más, mint a vevő. Ebben a vonatkozásban a bíróság szükségesnek találta rögzíteni, hogy a fuvar kockázatát az alperes köteles viselni, hacsak a felek szerződése vagy az alkalmazandó jog másként nem rendelkezik. (CISG 67. cikk) Az alperes legfeljebb akkor mentesülhetne, ha igazolná, hogy a kár a felperes cselekményének vagy mulasztásának köszönhetően következett be. (CISG 66. cikk.) Eszerint a bíróság megállapította, hogy az alperes köteles a leszállított áruk vételárát megfizetni, egyúttal pedig kamatfizetési kötelezettség is terheli.

⁹² A force majeure és a hardship e vonatkozású elhatárolására kimerítő leírást találhatunk JOERN RIMKE kiemelkedő tanulmányában, annak is különösen a IV/D. pont alatt, valamint az V. fejezetben. [RIMKE, JOERN: Force majeure and hardship: Application in International trade Practice with Specific Regard to the CISG and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, in *Pace Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, 1999-2000, Kluwer, 197-243. o. Elérhető: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/rimke.html> (2016. 10. 29.)]; illetve szintén kiemelkedő jelentőségű SCHWENZER már hivatkozott *Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts* című munkája.

⁹³ Case No. Vb/96074

⁹⁴ A kockázatviselésről és annak átszállásáról lásd bővebben: ERAUW, JOHAN: CISG Articles 66-70: The Risk of Loss and Passing It, in *Journal of Law and Commerce*, vol 25. (2005-2006), 203-217. o.

Amint az látható is, a jogesetben nem a vis maior körülmény ténye a központi kérdés, hanem az, hogy a vevő köteles volt-e úgy megfizetni az áruk vételárát, hogy az eladó lényegében kiküszöbölte a fennálló akadályt. Ebben az esetben a bíróság egyáltalán nem vonja kétségbe a kereskedelmi embargó vis maior jellegét, és ezt még az ellenérdekű fél sem vitatta. Azaz ez az egyértelműség arra enged következtetni, hogy önmagában az embargó vis maior körülménynek minősül, de ez nem jár szükségszerűen együtt a szerződészegő fél mentesülésével.

3.5. A teljesítést akadályozó hatósági aktusok

Bizonyos esetekben az egyes állami vagy szupranacionális hatóságok, szervek által meghozott aktusok ugyanolyan akadályozó tényezőt jelenthetnek egy szerződés teljesítésére vonatkoztatva, mint a jogszabályok módosításai. Hasonlóság a két kategória között, hogy a bíróság itt nagy hangsúlyt fektet az ügy körülményeinek vizsgálatára, és ennek függvényében dönt csak a mentesülés kérdésében.

Az ide kapcsolódó jogesetben^{95, 96} felperes, egy olasz autókereskedő, továbbértékesített egy olasz magánszemély vásárlónak egy olyan személygépjárművet, melyet az alperestől, egy szintén autókereskedő német féltől vásárolt meg. Azonban az autóról később kiderült, hogy az lopott, ezért az olasz rendőrség elkoぼzta új tulajdonosától, majd visszajuttatta azt a jogos tulajdonosának. Az olasz vásárló ezt követően elállt a szerződéstől, a felperesnek pedig vissza kellett fizetnie a személygépjármű vételárát.⁹⁷

Az olasz kereskedő beperelte a német eladót a tulajdonátruházás nemteljesítésből származó károk megtérítése érdekében, követelve a vételár visszafizetését, az elmaradt haszon megtérítését, valamint a felmerült ügyvédi költségek viselését is. Az alperes e követelésekkel szemben a CISG 79. cikkében meghatározott mentességi okokra hivatkozott, állítva, hogy ő az autót teljes mértékben jóhiszeműen vásárolta, továbbá az eladás előtt meggyőződött arról, hogy a gépjármű nem lopott azáltal, hogy ellenőriztette az autót erre vonatkozóan a helyi rendőrségnél és a gépjármű nyilvántartási hivatalnál. Továbbá a jármű értékesítésekor, az ideiglenes exportrendszám kiadásakor is mindent rendben találtak a hivatalnál.

Amíg elsőfokon az eljáró bíróság elutasította a keresetet, addig a fellebbviteli bíróság hatályon kívül helyezte ezt a döntést, helyt adva a felperes keresetének. A bíróság megállapította, hogy a CISG 79. cikke nem változtatja meg a szerződés-

⁹⁵ Case No. 7 U 4969/06

⁹⁶ A termékfelelősség kérdésében bővebben: IZSÓ KRISZTINA: *A termékfelelősség a deliktuális és a kontraktuális terület határán*; valamint HORNSHØJ, ANJA HELENA: *Product liability under the CISG and Concurring tort law claims*. Elérhető: <http://law.au.dk/fileadmin/Jura/dokumenter/forskning/rettid/2012/afh26-2012.pdf> (2016. 11. 06.)

⁹⁷ Olasz szabályozásról bővebben lásd: RIVKIN, DAVID W.: *i. m.* 18-21. o.

ses kockázatviselés terhét. Az eladó felelőssége az áru szerződés szerinti szállítására és a tulajdon átruházására vonatkozik.⁹⁸ A nemteljesítés következményei alóli mentesülés a CISG 79. cikk rendelkezései szerint csak abban az esetben lehetséges, amennyiben az akadály az eladó ellenőrzési körén kívül merül fel. Jelen esetben a bíróság azt állapította meg, hogy az a körülmény, hogy az eladó nem tudta a tulajdonjogot is átruházni a dolog átadásával együtt, nem az ellenőrzési körén kívül eső körülmény volt.

A bíróság azt is megállapította, hogy az a tény, mely szerint az eladó érdeklődött a gépjármű nyilvántartási hivatalnál, nem lehet oka és alapja a CISG 79. cikke szerinti mentesülésnek, egyúttal pedig az eladó elmulasztotta igazolni, hogy nem volt „ésszerűen elvárható tőle, hogy a szerződéskötés idején ezzel az (felmerülő) akadállyal számoljon, azt elhárítsa vagy következményeinek elejét vegye”. Ennek oka pedig főleg az volt, hogy számtalan körülmény utalt a gépjármű eredetére, melyeket az eladó nem vett figyelembe. Mivel a kérdéses járművet saját maga is kereskedőtől vásárolta, feltűnhetett volna neki, hogy az autó típusához és futásteljesítményéhez képest rendkívül alacsony a vételára, továbbá az is gyanús lehetett volna számára, hogy az eladó elmondása szerint meglehetősen érdekes körülmények között, egy olyan parkolóból vásárolta a gépjárművet, ahol egyszerre több, nagyértékű autót kínáltak eladásra, ráadásul az üzletet is telefon útján kötötte meg. Mindezek alapján a bíróság ítéletében kimondta, hogy alperes nem mentesülhet a felelősség alól, tekintve, hogy ésszerűen előre láthatta volna a felmerülő akadályokat, így pedig a CISG 74. cikke alapján köteles helytállni az okozott károkért.

4. KONKLÚZIÓ

Messze nincs akkora esetjoga a Bécsi Vételi Egyezmény vonatkozásában a vis maior körülményeknek, mint azt elsőre várnánk. Ezt támasztja alá az *UNCITRAL Digest* 79. cikkhez kapcsolódóan írt hivatalos kommentárjának hetedik pontja is, mely szerint – bár viszonylag gyakran hivatkoznak rá – kevés sikerrel érvényesíthető a klauzula. Ezt a számok is alátámasztják, hiszen a *Digest* 2012-es elkészültekor mindösszesen öt esetben mondta azt a bíróság, hogy az eladó mentesül a nemteljesítés miatti felelősség alól, míg ezzel szemben 27 másik esetben az eladó

⁹⁸ A tulajdonátruházással kapcsolatos problémákról bővebben: YILDIRIM, AHMET CEMIL: *Lack of Uniform Application Regarding Transfer of Property in International Sales Contracts with Particular Regard to Retention of Title Clauses*. Elérhető: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/yildirim.html> (2016. 11. 06.), illetve THANG, TRAN QUOC: *Passing of Property Under Contracts for the International Sale of Goods: Should the CISG Regulate the Transfer of Property?* Elérhető: <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/thang.html> (2016. 11. 06.)

ilyen irányú igényeit elutasították. A vevők esetében ezek a számok még alacsonyabbak, habár itt az arányok valamivel kedvezőbbek: a bíróságok négy esetben fogadták el a mentesülési kifogást, amivel 14 elutasítás áll szemben.⁹⁹

Mindezek mutatják, hogy nehéz határozott képet alkotni a vis maior körülmények természetével kapcsolatban. A kutatási kérdés az volt, hogy milyen esetekben értékeli, illetve értékelheti az eljáró bíróság a szerződés teljesítése során felmerült, ténylegesen vagy csak látszólag ellenőrzési körön kívüli, elháríthatatlan akadályokat mentesítő körülményként? Vajon felállíthatók-e olyan kategóriák, esetkörök, amelyekről általánosságban kijelenthető, hogy egyértelműen igen vagy épp ellenkezőleg, szinte biztosan nem minősül mentesülési körnek?

Ennek alapján azt következtetést vontam le kutatásom során, hogy az alábbi esetekben nagy bizonyossággal kijelenthető, hogy a bíróság nem fog helyt adni az előterjesztett a mentesülési igénynek:

- A kötelezett fél pénzügyi helyzetével kapcsolatban kijelenthető, hogy – miként az általam hivatkozott jogesetek is mutatják – szinte kivétel nélkül elutasítják a bíróságok a bankokkal kapcsolatban felmerült akadályok elismerését. Ennek a legszélsőségesebb példája, hogy adott esetben még a pénzügyi helyzet csődje sem feltétlenül alapozza meg a mentesülést.
- Hasonló a helyzet a beszállítókkal, illetve általánosságban a harmadik személyekkel kapcsolatban, vagy azoknak felróhatóan bekövetkezett szerződészegési esetekben is. Ennek alapja a törzsszövegben is tárgyalt azon szemléletmód, hogy azok a személyek, akik szerződéses viszony keretein belül hozzájárulnak a fél kötelezettségének teljesítéséhez, alapvetően a fél ellenőrzési és felügyeleti körébe esnek, így egyértelművé válik az ítélkezési gyakorlat háttere. Szintén nehezíti a kimentést, hogy a CISG 79. cikk (2) bekezdése kifejezetten szigorú feltételeket állapít meg e tekintetben.
- Amint azt az ugyan hivatkozott, de részletesebben ki nem fejtett *Denkavit België NV v Belgian State* jogeset is alátámasztja, amennyiben az állam a kötelezett fél, semmilyen keretek között nem állapítható meg a felelősség alóli mentesülése, ha az ilyen irányú igényét saját maga által megalkotott belső jogi akadályokra alapozza. Ennek indoka nagyon logikus: az állam a saját hatáskörében eljárva hozta meg a kérdéses jogszabályt, és ugyanilyen módon bármikor meg is szüntethetné, illetve módosíthatná azt, ezzel hátrítva el az akadályokat a kötelezettségének teljesítése elől.

Ezzel szemben a következő esetekben jó eséllyel lehet arra számítani, hogy az eljáró bíróság kedvező döntést hoz a vis maior körülményre hivatkozó félre nézve:

⁹⁹ UNCITRAL Digest 389. o.

- A természeti csapások és katasztrófák esetében ezt lehet állítani, hiszen az olyan eseteket kivéve, amikor egy esetleges belső jogi szabályozás (lásd Japán, vagy Új-Zéland példáját) radikálisan eltérő szabályokat nem alkalmaz, vagy a nyilvánvalóan kockázatos helyzeteket kivéve, ha nem állapítható meg felróhatóság a szerződésszegő fél részéről az akadály vagy csapás bekövetkezése vonatkozásában, akkor valószínűsíthetően elfogadja a bíróság az érvelést. Ezt a gyakorlatot támasztják alá a dolgozatban helyt kapott esetek is, hiszen mind az aszály, mind pedig a tüzeset megalapozta a kimentést a bíróság döntése szerint.
- Alapvetően a jogszabályváltozás esetén is ki lehet jelteni, hogy amennyiben magánszemély a szerződésszegő fél, alapjában véve megállnak a mentesítés CISG-ben meghatározott feltételei. Azonban rendszerint ezekben az esetekben merül fel a *hardship* és a *force majeure* közötti ellentét, vagyis itt okozza a legtöbb nehézséget az ügy elbírálása és a mentesítés megállapíthatósága kapcsán, hogy sokszor nem könnyű elhatárolni a lehetetlenülést és a nehézséget.
- Végül még ebbe a körbe sorolható az egyes országokkal szemben bevezetett gazdasági embargó esete is, hiszen az ilyen intézkedések nyilvánvalóan meggátolják az érintett országban honos féllel megkötött szerződések teljesítését. Szintén nem elhanyagolható az a körülmény, hogy az elmúlt években Oroszország kapcsán Európa érezhette, hogy milyen hatásai lehetnek a gazdaságra egy ilyen intézkedésnek, hiszen ez nem csak az orosz feleknek, hanem a velük szerződő külföldi partnereknek is nagy érvágást jelentett.

A többi esetben megítélésem szerint nem igazán lehet sem pozitív, sem negatív irányban általánosítani, még az előbbieken alkalmazott mértékben sem, annyira eseti jellegű a bírósági gyakorlat. Ám nem szabad elfelejteni, hogy a végső döntés kimondására minden ügyben az eset alapos tanulmányozása és valamennyi körülmény lehető legrészletesebb feltárása után kerülhet csak sor, azaz minden ügy más, és az eset összes körülményeinek egyedi mérlegelése alapján lehet csak nagyfokú bizonyossággal dönteni a mentesülés kérdésében.

Természetesen nagy mértékben akadályozza az enyémhez hasonló kutatókat a már többször is felemlített hiányos esetjog. Talán könnyebb lenne mind az általánosítás és a kategóriák felállítása, mind pedig – a ma még nagyon is inkonzisztens – bírói gyakorlat összehangolása, amennyiben a nemzeti bíróságokat „rászoríthatnák” a jogalkotók, hogy minden ilyen irányú, illetve jellegű ítéletüket tegyék elérhetővé és hozzáférhetővé (legalább saját nyelvükön és angolul), hogy azok egyes esetekben mércéül, egyben pedig összehasonlítási alapul szolgálhassanak más nemzetek bíróságainak vagy éppenséggel a nemzetközi bíróságoknak, választottbíróságoknak. Ezzel szoros összefüggésben szintén kívánatos lenne, ha a

bíróságok nem csak saját belső joguk rendelkezéseit és esetleg hazai bírói döntéseket vennének figyelembe, hanem – ahogy néhány állam, már-már idealisztikus jogalkalmazási rendszerében ténylegesen meg is valósul – a bírák ismerjék meg és hivatkozzák a külföldi döntéseket, sőt, ha még merészebbek akarunk lenni, akár a nemzetközi szakirodalomra is kiterjeszhetjük e kört.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- [1.] BÁNRÉVY GÁBOR, JANCÓS RÉKA, SÁNDOR TAMÁS: A Bécsi Konvenció javított magyar fordítása, in *Jogi Tájékoztató Füzetek*. MKIK Jogi Szekció 2007. 185. füzet, 109-141.o.
- [2.] WELLMANN GYÖRGY (szerk.): *Az új Ptk. magyarázata V/VI. - Kötelmi jog. Első és Második Rész*, 2014, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [3.] BRÓSZ RÓBERT, PÓLAY ELEMÉR: *Római jog*, 1986, Tankönyvkiadó, Budapest.
- [4.] CHANDA, SOUMYADIPTA; TIWARI, ROHIT: *The Concept of No-Fault Liability in Contracts for the Sale of Goods*. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1898289 (2016. 10. 28.)
- [5.] *CISG-AC Opinion No. 9*, Consequences of Avoidance of the Contract, Rapporteur: Professor MICHAEL BRIDGE, London School of Economics, London, United Kingdom. Adopted by the CISG-AC following its 12th meeting in Tokyo, Japan on 15 November 2008.
- [6.] CRAWFORD, JAMES; PELLET, ALAIN; OLLESON, SIMON: *The Law of International Responsibility*, 2010, Oxford University Press, New York (USA).
- [7.] DECLERCQ, P.J.M.: Modern Analysis of the Legal Effect of Force Majeure Clauses in Situations of Commercial Impracticability, in *Journal of Law and Commerce*, Vol 15. (1995), 213-255. o.
- [8.] ENDERLEIN, FRITZ; MASKOW, DIETRICH: *International Sales Law: United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, 1992, Oceana Publications. Elérhető: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/enderlein.html#art79> (2016. 11. 07.)
- [9.] ERAUW, JOHAN: CISG Articles 66-70: The Risk of Loss and Passing It, in *Journal of Law and Commerce* Vol 25. (2005-2006), 203-217. o.
- [10.] FLAMBOURAS, DIONYSIOS P.: The Doctrines of Impossibility of Performance and *clausula rebus sic stantibus* in the 1980 Vienna Convention on Contracts for the International Sale of Goods and the Principles of European Contract Law: A Comparative Analysis, in *Pace International Law Review*, Vol. 13. (Fall 2001) 261-293. o.

- [11.] FLECHTNER, HARRY M.: The Exemption Provisions of the Sales Convention, Including Comments on “Hardship” Doctrine and the 19 June 2009 Decision of the Belgian Cassation Court, in *Legal Studies Research Paper Series*, 2011/9. szám, Working Paper, March 2011. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1785545 (2016. 10. 30.)
- [12.] FLECHTNER, HARRY M.: Uniformity and Politics: Interpreting and Filling Gaps in the CISG, in *Legal Studies Research Paper Series*, 2014/16. szám, Working Paper, April 2014. Elérhető: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2426565 (2016. 10. 29.)
- [13.] FÖLDI ANDRÁS, HAMZA GÁBOR: *A római jog története és intézményei*, 2012, Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- [14.] FÖLDI ANDRÁS (SZERK.): *Összehasonlító jogtörténet*, 2012, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- [15.] FUGLINSZKY ÁDÁM: *Kártérítési jog*, 2015, HVG-ORAC Lap-és Könyvkiadó Kft., Budapest.
- [16.] HONNOLD, JOHN O.: *Uniform Law for International Sales under the 1980 United Nations Convention*, 2009, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn.
- [17.] HORNSHØJ, ANJA HELENA: *Product Liability under the CISG and Concurring Tort Law Claims*. Elérhető: http://law.au.dk/fileadmin/Jura/dok_umenter/forskning/rettid/2012/afh26-2012.pdf (2016. 11. 06.)
- [18.] IZSÓ KRISZTINA: A termékfelelősség a deliktualis és a kontraktuális terület határán, in *Jogi tanulmányok*, ELTE ÁJK, 2000/1. szám, 79-103. o.
- [19.] KATSIVELA, MAREL: Contracts: Force Majeure Concept or Force Majeure Clauses? in *Uniform Law Review*, 2007/12. szám, 101-119. o.
- [20.] LIU, CHENGWEI: *Force Majeure - Perspectives from the CISG, UNIDROIT Principles, PECL and Case Law*. Pace Law School, 2nd edition: Case annotated Elérhető: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/liu6.html> (2016. 10. 13.)
- [21.] Magyar Kereskedelmi és Iparkamara (MKIK) *Vis maior - szabályzata*. Elérhető: <http://www.mkik.hu/hu/letoltes/3605/e38a5> (2016. 10. 13.)
- [22.] MAZZACANO, PETER J.: Force Majeure, Impossibility, Frustration & the Like: Excuses for Non-Performance; the Historical Origins and Development of an Autonomous Commercial Norm in the CISG, in *Nordic Journal of Commercial Law*, 2011/2. szám, 1-54. o.
- [23.] MAZZACANO, PETER J.: The Treatment of CISG Article 79 in German Courts: Halting the Homeward Trend, in *Nordic Journal of Commercial Law*, 2012/2. szám, 1-33.o.
- [24.] MCKENDRICK, EWAN (Szerk.): *Force Majeure and Frustration of Contract*, 2013, Informa Law from Rutledge, Oxon (UK) & Informa Law from Rutledge, New York (USA).

- [25.] MENYHÁRD ATTILA: A szerződésszegésért való felelősség korlátozása és kizárása, in *Jogi tanulmányok*, ELTE ÁJK, 2000/1. szám, 123-164. o.
- [26.] NOTTAGE, LUKE: Changing Contract Lenses: Unexpected Supervening Events in English, New Zealand, U.S., Japanese, and International Sales Law and Practice, in *Indiana Journal of Global Legal Studies*, 2007/2. szám, 385-418.o.
- [27.] PORTER, JOHN E., BROOKS, BARRY A.: *Commercial Aftershocks of the Great Eastern Japan Earthquake: Force Majeure and Related Issues*. Elérhető:<https://www.paulhastings.com/docs/default-source/PDFs/1909.pdf> (2016. 11. 05.)
- [28.] RAZ, JOSEPH: Responsibility and the Negligence Standard, in *Oxford Journal of Legal Studies*, 2010/1. szám, 1-18. o.
- [29.] RIMKE, JOERN: Force majeure and hardship: Application in international trade practice with specific regard to the CISG and the UNIDROIT Principles of International Commercial Contracts, in *Pace International Law Review, Pace Review of the Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, Kluwer (1999-2000) 197-243. o. Elérhető: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/rimke.html> (2016. 10. 29.)
- [30.] RIVKIN, DAVID R.: Lex Mercatoria and Force majeure, in Gaillard (szerk.), *Transnational Rules in International Commercial Arbitration* (ICC Publ Nr. 480,4), 1993, Párizs, 161-208. o.
- [31.] RÖSLER, HANNES: Hardship in German Codified Private Law – In Comparative Perspective to English, French and International Contract Law, in *European Review of Private Law*, 2007/4. szám, 483-513. o.
- [32.] SÁNDOR TAMÁS: *A nemzetközi adásvétel*, 1990, Napra-forgó kiadó, Budapest.
- [33.] SCHWENZER, INGEBOG: *Force Majeure and Hardship in International Sales Contracts*. Elérhető: <http://www.austlii.edu.au/nz/journals/VUWLawRw/2008/39.pdf> (2016. 10. 29.)
- [34.] SCHWENZER, INGEBOG; HACHEM, PASCAL; KEE, CRISTOPHER: *Global Sales and Contract Law*, 2012, Oxford University Press, New York (USA).
- [35.] SOUTHERINGTON, TOM: *Impossibility of Performance and Other Excuses in International Trade*. Elérhető: <https://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/southerington.html> (2016. 10. 28)
- [36.] STATSKY, WILLIAM P.: *Essentials of Torts*, 2012, Delmar Cengage Learning, Clifton Park, NY (USA).
- [37.] SZABÓ SAROLTA: *A bécsi vételi egyezmény, mint nemzetközi lingua franca: az egységes értelmezés és alkalmazás újabb irányai és eredményei*, 2014, Pázmány Press, Budapest.
- [38.] TALLON, DENIS: Article 79, in *Bianca-Bonell Commentary on the International Sales Law*, 1987, Giuffrè, Milan, 572-595. o.

- [39.] THANG, TRAN QUOC: *Passing of Property Under Contracts for the International Sale of Goods: Should the CISG Regulate the Transfer of Property?* Elérhető: <http://cisgw3.law.pace.edu/cisg/biblio/thang.html> (2016. 11. 06.)
- [40.] *UNCITRAL Digest of Case Law on the United Nations Convention on Contracts for the International Sale of Goods*, 2012 Edition. Elérhető: <https://www.uncitral.org/pdf/english/clout/CISG-digest-2012-e.pdf> (2016. 10. 17.)
- [41.] VÉKÁS LAJOS (Szerk.): *Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslatok magyarázatok*, 2012, Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomszolgáltató Kft., Budapest.
- [42.] VÖRÖS IMRE: Az áruk (ingó dolgok) nemzetközi adásvételéről szóló Bécsi Egyezmény és jogalkalmazási gyakorlata: az egyezmény hatálya, általános rendelkezései és a szerződés megkötése, in *Külgazdaság Jogi Melléklete*, 2003/7-8. szám, 93-124. o.
- [43.] YILDIRIM, AHMET CEMIL: *Lack of Uniform Application Regarding Transfer of Property in International Sales Contracts with Particular Regard to Retention of Title Clauses*. Elérhető: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/yildirim.html> (2016. 11. 06.)
- [44.] ZIMMERMANN, REINHARD: *The Law of Obligations – Roman Foundations of the Civilian Tradition*, 1996, Oxford University Press, New York (USA).

FELHASZNÁLT JOGFORRÁSOK

- [1.] 1987. évi 20. tvr. az Egyesült Nemzeteknek az áruk nemzetközi adásvételi szerződéseiről szóló, Bécsben, az 1980. évi április hó 11. napján kelt Egyezménye kihirdetéséről
- [2.] 94/2015. (XII. 23.) FM rendelet az elháríthatatlan külső ok (vis maior) esetén alkalmazandó egyes szabályokról és a vis maiorral összefüggő egyes miniszteri rendeletek módosításáról
- [3.] Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslatok
- [4.] 145/8 sz. ügy, Denkvit België NV v Belgian State [1987] ECR 565.
- [5.] N.Z.L.R.873. sz. ügy., Hawke's Bay Electric-Power Board v. Thomas Borthwick & Sons (Australia) Ltd. (1933)
- [6.] Case No. 8790/2000
- [7.] Case No. 271/2014
- [8.] Case No. CISG/2003/10
- [9.] Case No. 255/1994 of 11 June 1997
- [10.] Case No. 1 U 167/95
- [11.] Case No. 152/1996
- [12.] Case No. 269/1997

- [13.] Clout Case No. 861/1997
- [14.] C-145/85 sz. ügy, Denkavit België NV v Belgian State [1987] ECR 565.
- [15.] Case No. 218y/2011
- [16.] Case No. Vb/96074
- [17.] Case No. 7 U 4969/06

FELHASZNÁLT EGYÉB FORRÁSOK:

- [1.] <https://www.gesetze-im-internet.de/bgb/313.html> (2016. 10. 27.)
- [2.] <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/countries/cntries.html> (2016. 11. 02.)
- [3.] <http://www.uncitral.org/pdf/english/texts/sales/cisg/V1056997-CISG-e-book.pdf> (2016. 10. 21.)
- [4.] <http://www.unilex.info/case.cfm?pid=1&do=case&id=1660&step=Abstract> (2016. 11. 05.)
- [5.] Az új Polgári Törvénykönyv Bizottsági Javaslat